

ŠVIESA

LIEPA-RUGPIŪTIS-RUGSĒJIS, 1960

Turinys

Dēl mūsu LLD veiklos dabar ir ateityje	34
Su jaunyste. Eilēraštis. T. Tilvytis	35
Mūsu žurnalo "Šviesos" reikalai. A. Bimba	36
Tarybų Lietuvoje džiova bus nugalēta. Vl. Miniūs .	38
"Mišios pasibaigē, eikite". J. Aukštaitis	40
žalioji bičiulē. Eilēraštis. J. Jovaišaitē	41
"Šventieji laiptai" Tytuvēnuose. A. Mozūraitis	42
Dar lapas iš mūsu istorijos. A. Bimba	44
Meilē. Eilēraštis. Robert Burns	48
Mokslininkų užsispyrimas. A. Gilmānas	49
Mūsų sveikata. Dr. J. J. Kaškaitis	50
Motina ir duktē apie kritusį didvyrį. K. Montvilienē ir S. Montvilaitē	52
Baltijos lašeli, tyras gintarēli. Eil. K. Kubilinskas .	54
Tą neužmirštamą vasarą prieš 20 metų. V. Vitkauskas	55
A. Venclovos romanas "Gimimo diena". D. Roda ..	61

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba. Atsakomingas redaktorius: A. Bimba

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

NO. 3 Liepà-rugpiūtis-rugsėjis (July-Aug.-Sept.), 1960 Metai XXVII

DĖL MŪSŲ LLD VEIKLOS DABAR IR ATEITY

REZOLIUCIJA

Vienbalsiai priimta Draugijos suvažiavime
1960 m. liepos 3 dieną Philadelphijoje

Visi šiam suvažiavimui patiekti pranešimai rodo, kad mūsų Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija savo veiklai ir augimui dar turi nemažai gražios, derlingos dirvos. Mums atrodo, kad ypač galėtų duoti gerų vaisių mūsų padidintos pastangos sugražinti į LLD tuos šimtus pažangių lietuvių, kurie paskutiniaisiais keleriais metais iš jos eilių pasitraukė. Tai liudija visa eilė kuopų, kurios pasidarbavo ir nesunkiai savo narių skaičių padidino. Be to, juk visur randasi daug mūsų pažangiosios spaudos skaitytojų, kurie dar niekad nėra buvę mūsų Draugijos nariais, bet turėtų jais būti. Ir juos mes turime laimėti. Mes ne tik privalome, bet ir galime pilnai atpildyti vietas tų mūsų narių, kuriuos iš mūsų tarpo kasmet vis didėjančiu skaičium išplėšia nesveikata bei mirtis.

Mes, šio suvažiavimo dalyviai, pasižadame sugrįžę į kolonijas visomis jėgomis sužadinti narius ir kuopas didesniam, geresniam veikimui. Iš savo galvos ir širdies visi turime išmesti tą nelemtą mintį, jog mes begalime tiktai pasidžiaugti ir pasididžiuoti gražiais praeities darbais, o liautis svajoti apie naujus žygius. Jokiam pesimizmui neprivalo būti nė mažiausios vietos susipratusių, apsišvietusių Amerikos lietuvių gal-

vosenoje. Mes sveikiname tas kuopas ir tuos veikėjus, kurie praktišku darbu yra įrodę dideles tebesančias galimybes mūsų LLD stiprinimui.

Be galo džiugu mums, kad mūsų pittsburginio suvažiavimo nutarimas paieškoti būdų ir kelių pasiuntimui ekskursinės grupės į Tarybų Lietuvą jau davė tokius puikius rezultatus. Kaip žinia, dvi skaitlingos Amerikos lietuvių grupės buvo nuvykusios pernai, o šiemet numatomos net trys grupės. Mūsų Draugijos iniciatyva padidino kontaktą tarpe Lietuvos ir jos išeivijos. Mes neabejojame, jog šis kontaktas ir bendradarbiavimas nuo dabar nuolat stiprės ir didės.

Mes džiaugiamės Lietuvoje darytų filmų rodymo pasisekimu. Filmai mus supažindina su Lietuvos kultūriniais laimėjimais ir pasiekimais. Mes labai trokštame sulaukti tos dienos, kada kultūrinis bendradarbiavimas tarpe Lietuvos ir jos išeivijos galės pasireikšti formoje pasikeitimo kultūriniais talentais. Mes neabejojame, jog mūsų LLD, kaip vienintelė masinė Amerikos lietuvių kultūrinė organizacija Jungtinėse Valstijose, ir toje dirvoje parodys reikalingos iniciatyvos.

Pirmutinis naujojo Lietuvos gyvenimo ir kūrybos dvidešimtmetis, davęs mūsų senajai tėvynei tokius milžiniškus pasiekimus pramonėje, žemės ūkyje, moksle, literatūroje, mene, negali neišsukti mummyse giliausio pasididžiavimo lietuvių tauta, kuri

po tiek daug amžių vargo ir skriaudų visu išdidumu pakilo šviesiam rytojui.

Kadangi tiek Lietuvos, tiek Amerikos, tiek viso pasaulio liaudies opiausius poreikius ir troškimus galima patenkinti tikrai taikos ir ramybės sąlygomis, mes su pasibaisėjimu žiūrime į tarptautinių santykių pablogėjimą, į padidėjusią naujo karo grėsmę, į liaudies priešų pastangas sugražinti šaltąjį karą pačiose žiauriausiose jo formose. Kova už išlaikymą pasaulyje taikos, už sumažinimą tarptautinių santykių įtampos, už pilną ir visuotinį nusiginklavimą, už nuolatinį plėtimą kultūrinio ir visokio bendradarbiavimo tarpe socialistinių ir kapitalistinių kraštų, pirmoje vietoje tarpe Jungt. Amerikos Valstijų ir Tarybų Sąjungos yra visų mūsų ūmiausias ir svarbiausias reikalas.

Šie metai yra Amerikos žmonėms labai svarbūs metai. Šiomet bus renkamas krašto prezidentas ir kiti pareigūnai. Mes raginame visus lietuvius piliečius savo pilietines teises panaudoti išmintingai—panaudoti sustiprinimui taikos ir taikaus sambūvio tarpe visų tautų ir visų žmonių visame pasaulyje.

Mes didžiuojamės mūsų idėliu į Amerikos žmonių laimėjimą socialinio saugumo formoje nedarbo apdraudos ir senatvės pensijos. Bet to dar toli gražu neužtenka. Visi mes privalome nuoširdžiausiai ir energingiausiai dėti visas pastangas už Socialinės apsaugos (Social Security) sistemos praplėtimą, kad jina taip pat apimtų ir medicininį aptarnavimą visiems senatvės sulaukusiems žmonėms. Mes užgiriamo tuo reikalu Kongreso Atstovų bute Forando bilių ir Senate McNamara bilių.

Mes užgiriamo mūsų Centralinio Komiteto knygų leidimo programą. Mums džiugu, kad paskutiniaisiais dvejais metais finansiniai nebuvome priversti tą programą kaip nors siaurinti. Pasirodo, kad mes dar gerai pajėgiame savo nariams duoti ir mažiausią vieną knygą per metus, ir trimėnesinį žurnalą "Šviesą". Mes pasisakome už tolimesnį "Šviesos" leidimą ir patariame, jei tik techninės ir literatūrinės jėgos leistų, "Šviesą" padidinti iki 32 puslapių.

Mes labai dėkingi mūsų visai pažangia-

jai spaudai—"Laisvei", "Vilniai", "Liaudies balsui"— už tokį nuoširdų parėmimą mūsų LLD veiklos. Be tokios paramos mūsų organizacija būtų pasmerkta merdėjimui. Todėl, iš savo pusės, mūsų veikėjai, kuopos, apskritys ir nariai visuomet aktyviškai remia tąją spaudą. Labai gražiai ir sėkmingai praėjo dienraščio "Vilnies" 40 metų sukakties atžymėjimas. Šių metų pabaigoje ir pradžioje ateinančių metų laikraštis "Laisvė" minės savo 50 metų sukaktį. Neabejojame, jog mūsų nariai ir kuopos aktyviškai visur parems ir šį jubiliejų.

Mes mojamės naujiems darbams ir naujiems laimėjimams!

Tegyvuoja mūsų LLD, Amerikos lietuvių kultūrinė tvirtovė!

SU JAUNYSTE

Ne, nereikia man pagalbos rankos —
Dar toli matau, tvirtai einu.
Netikėsite, draugužiai brangūs, —
Aš ir vėl kaip ant kitų sparnų.

Vėjo pirštai mano plaukus sklaido,
šlama vėliavos laisvų šalių...
... Augau aš ant akmenuoto šlaito
Ties išdrožtu tėvo kryželiu.

Aš virpėjau, kai du broliai mušės
Dėl saujelės žemės nuartos,—
Pagalys, į nugarą nulūžęs,
Zvimbdavo pro išverstus vartus.

Motina per kiaurą naktį verkė,
Kai už skolą išvedė žmogus
Jos vaikų maitintoją-žalmargę,
Nes išpirkti neturėjo pinigų.

Ašarose tie laukai nuskendo, —
Vėl į viršų jiems nebeišplaukt;
Vardas Lietuvos virš žemės skrenda,—
Pasivyti jį aš privalau.

Skleidžiasi žeme didžioji šventė,
Užtvenkia kasmet naujas gatves;
Antrą amžių pradedu gyventi —
Tiek daug džiaugsmo, saulės ir erdvės!

T. Tilvytis

MŪSŲ ŽURNALO "ŠVIESOS" REIKALAI

A. BIMBA

"Šviesos" redakcijos pranešimas Lietuvių Literatūros Draugijos suvažiavimui
1960 m. liepos 3 d., Philadelphia, Pa.

Draugės ir draugai!

Mano pranešimas jums bus labai trumpas. Viena, jūs mūsų žurnalo "Šviesos" turinį patys žinote, todėl apie jį jums čionai aiškinti nebereikia; antra—niekas pamatiniai nepasikeitė per paskutiniuosius dvejus metus po Pittsburghe įvykusio mūsų Draugijos suvažiavimo, kuriame gana plačiai ir išsamiai mes savo žurnalo ateitį ir likimą apsvarstėme. Jau aname suvažiavime buvo pakeltas klausimas apie "Šviesos" leidimo sulaukymą. Už tą sumanymą iškelti jau gana seni argumentai: mūsų literatūrinės jėgos mažos ir dar kasmet mažėjančios, jog išleisti tikrai įdomų, tikrai gyvą, patrauklų žurnalą mes nebepajėgiame. Be to, mūsų pažangieji laikraščiai — "Laisvė" ir "Vilnis" — pilniausiai padengia mūsų poreikius. Tie straipsniai, girdi, kurie telpa "Šviesoje", labai gražiai gali tilpti ir mūsų laikraščiuose. Be to, mūsų Draugijos narių skaičiui mažėjant dėl senatvės ir mirčių, mums tenka skaitytis su lėšomis. Mums pilnai užtenka to, sakoma, kad dar pajėgiame išleisti ir suteikti nariams bent po vieną knygą per metus.

Visi atsimenate tuos argumentus. Negalima sakyti, kad tie argumentai neturi jokio pagrindo. Jie yra rimti. Jie keliami ir šiandien. Jie keliami kolonijose ir spaudoje. Jie, tikiu, bus patiekti ir šiame suvažiavime.

Pittsburgho suvažiavimas, po diskusijų ir apsvarstymo, tačiau priėjo išvados, jog "Šviesos" išleidimą turėtumėm sulaukyti tikrai iš didžiausios bėdos, tikrai tokiam atsitikime, jeigu pasirodytų, kad mūsų Draugija finansiniai nebegali išleisti žurnalą ir nors po vieną knygą per metus. Jeigu tokia krizė kiltų, tai prisieitų sulaukyti "Šviesą", o pasilikti tikrai su knyga. Tai spręsti buvo palikta Centraliniam Komitetui. Komitetas

gi po suvažiavimo priėjo išvados, jog mes dar galime išleisti ir duoti nariams ir "Šviesą" ir knygą. Taip ir palikta žurnalo reikalas.

Nuo to laiko prabėgo dveji metai ir per tuos dvejus metus mūsų žurnalas išėdinėjo. Kiek juo nariai pasinaudojo pakėlimui savo žinojimo, jau kitas klausimas. Aišku, kad mes turime nemažai narių, kuriems pilniausia užtenka mūsų laikraščių. Iš kitos pusės, nors labai gaila, bet tenka prisipažinti, kad tokia pat "istorija" ir su mūsų knygomis. Ne visi nariai jas perskaito, ne visi nariai jomis pasinaudoja. Tokioje plačioje ir mišrioje masinėje organizacijoje, kaip mūsų LLD., tai neišvengiama.

Atsiminkime, kad turime net labai gerų, nuoširdžių laisviečių ir vilniečių, kurie jau prieš dešimtą kitą metų kėlė klausimą: kam mums reikia dviejų laikraščių? Pilniausiai užtektų vieno dienraščio. Tačiau dauguma pažangiosios visuomenės nesutiko ir nesutinka su tokia pesimistine pažiūra į mūsų spaudą, į mūsų judėjimą ir jo poreikius. Pesimizmas, pasidavimas likimui, nuleidimas rankų, nulenkimas galvos prieš mažiausią sunkumą, yra visiškai svetimos darbininkiškam judėjimui sąvokos. Kartais atrodo, jog lengviausia išeitis būtų paleisti vadeles iš rankų, sukalbėti amžiną atilsį ir palaidoti tą ar kitą organizaciją, tą ar kitą įstaigą, "nusikratyti" tos ar kitos "naštos". Bet, taip sakant, "gerai pasispardžius", sukopus jėgas, surėmus pečiais sunkumai dažnai būna nugalėti ir paskui visi, net ir didžiausi pesimistai, įsitikina, jog tasai lengviausias kelias būtų buvęs klaudingiausias kelias.

Gal panašiai atsitiko ir su mūsų "Šviesa". Per dvejus metus išėjo aštuoni numeriai. Finansiniai gerai išsivertėme. Ar būtų buvęs kas nors laimėta sustiprinimui ir pakėlimui mūsų Draugijos gretų, jeigu "Šviesa" būtų

neišėjus? Abejotina. Bet tai palieku jums patiems spręsti.

Kaip šiandien tie mūsų reikalai sustovi? Ką šiame suvažiavime turėtume daryti ir nutarti dėl mūsų "Šviesos" ateities? Ką sako lėšų klausimas? Ką galvoja mūsų narių dauguma? Ką, pagaliau, jūs čia susirinke kuopų atstovai ir veikėjai manote?

Kiek man žinoma, mūsų Draugijos išdas nekenčia jokios krizės. Jis laikosi vidutiniai. Dar gi net galvojama šiemet nariams duoti net dvi knygas—mūsų rašytojo Rojaus Mizaros atsiminimus "Žvilgsnis į praeitį" ir buvusio kunigo Ragauskos veikalą "Mišios pasibaigė, eikite". Abi puikios knygos. Taigi, atrodo, kad finansiniai mes dar pajėgtume "Šviesą" išleisti.

Lieka dvasinių jėgų klausimas. Jis labai senas. Jis nepasitaisė po praeito suvažiavimo. Net nepavyko mums pilnai išnaudoti turimas mūsų literatūrinės-žurnalistinės jėgas. Kurie skaitote "Šviesą", jūs matote, kad joje jau per daugelį metų nesimato vardų visos eilės mūsų žurnalistų. Žinoma, jie iki galvos užsivertę laikraščiais darbais. Ant tos nedidelės saujelės draugų pečių guli mūsų laikraščiai. Daug iš jų tikėtis nebegalima. Tačiau negalima įsivaizduoti, jog jie, jei tik būtų tikrai atsiminę savo organizacijos organą, net per keletą metų nebūtų suradę laiko ir energijos nors po vieną straipsnį kuriuo nors specialiu klausimu duoti ir "Šviesai". Deja, nedavė. Širdingai prašau tuos mūsų draugus ir drauges neišžižesti, bet kartais man truputį ir pikta. Prašau: kurie jūs per visą paskutinį dešimtmetį "Šviesoje" matėte ir skaitėte straipsnius V. Andrulio, S. J. Jokubkos, L. Prūseikos, abiejų Jonikų, Julės Marozienės, Jono Mažeikos, abiejų Senkevičių, Ksaveros Karosienės, Katrinos Petrikienės, Stefanijos Sasnos, Evos Mizarienės, D. M. Šolomsko, Dr. A. Petrikos, Prano Buknio, Antano Matulio, Igno Klevinsko ir dar vieno kito? Visi ir visos jie galėtų būti mūsų žurnalo bendradarbiais. Ir jeigu kiekvienas jų, kol

sveikata leidžia, kol širdis plaka, pasižadėtų nors po vieną neilgą straipsnį mums duoti per metus, "Šviesa" savo turiniu net keliomis galvomis pakiltų į viršų. Iki šiol su jais mums nepavyko "susikalbėti". Iki šiol tie geri draugai mūsų žurnalą "draugiškai" ignoravo. Tame ir bėda. Tame ir glūdi "Šviesos" tragedija, kas liečia jos turinį. Vienas žmogus, arba tik pora žmonių (mudu su Rojum Mizara) negalime parodyti stebuklų. Juk mes irgi ne iš "Šviesos" gyvename. Mes irgi turime visokių reikalų, kaip ir kiti draugai.

Kalbu aštriai ir atvirai šiame suvažiavime todėl, kad gal pažėrimas karčiausias tiesos žiupsnelio padės mums surasti gerą ir teisingą išeitį. Kad kas nors reikia daryti, tai nėra jokios abejonės.

Dar vienas dalykas. "Šviesa" tik 16 puslapių nesiduoda kažin kokiam turinio pagerinimui bei pajvairinimui. Per mažai vietos. Kaip žinote, mes ją taip sumažinome iš didžiausios bėdos, kai reakcijai užpuolus ant mūsų organizacijos, pamanėme, kad užguls mus finansinis bankrotas. Tai buvo laikinas pasitraukimas. Mes nemanėme, kad tokio dydžio "Šviesa" jau pasiliks ant visados. Bent aš taip nemaniau. Deja, tik tokia "š." per keletą metų ir teišėdinėjo.

Nesiūlau suvažiavimui ir dar nesu griežtai įsitikinęs, jog reikėtų mums pasirinkti vieną iš dviejų: arba "Šviesą" likviduoti, arba susigražinti į 32 puslapius ir visomis pastangomis ją pagerinti, pajvairinti. Labai galimas dalykas, kad vieni kitus pakritikavę, pabarę ir paskatinę, mes dar pajėgtume per geroką laiką tokią "Šviesą" išleisti. Aš manau, kad šitose pastangose mums savo raštais padėtų ir Lietuvos rašytojai bei žurnalistai. Jie irgi, kiek suprantu, džiaugtųsi mūsų nauju, dideliu pasimojimu ne atgal trauktis, bet žengti pirmyn. Jie, kaip ir mes, didžiuojasi mūsų garbingos Literatūros Draugijos nuveiktais ir veikiamais darbais.

Lai tiek ir užteks. Dabar jūs kalbėkite ir sielokitės!

Tarybų Lietuvoj džiova bus nugalėta

VL. MINIUS, Medicinos mokslų kand. Respub. M. T. Tub. Instituto vyr. mokslinis bendradarbis

Yra žinoma, kad apie kurios nors šalies ar valstybės sveikatos apsaugos būklę galima spręsti iš to, kaip ji kovoja su vadina-
maisiais masiniais, arba socialiniais, susir-
gimais: trachoma, venerinėmis ligomis ir
tuberkulioze. Panašiai, kaip kurio nors kraš-
to pažangą ar atsilikimą parodo neraštin-
gų gyventojų nuošimtis, taip ir silpną svei-
katos apsaugos organizaciją liudija aukštas
žmonių sergamumas aukščiau minėtomis li-
gomis. Ir iš tikrųjų, ši taisyklė visai pasitvir-
tina, jei pažvelgsime į kai kurias pasaulio
šalis. Štai Turkijoje, Portugalijoje, Pakista-
ne ir kitose šalyse labai išplitusi tuberkulio-
zė ir trachoma, aukštas sergamumas ir vene-
rinėmis ligomis. Socialistinėse šalyse, jų tar-
pe ir Tarybų Lietuvoje, šios ligos nepaliau-
jamai mažėja ir nyksta. Įdomu, kokią vietą
šiuo atžvilgiu užėmė Lietuva prieš dvide-
šimt metų.

Seniau ir dabar

Vartant senus "Medicinos" žurnalo nu-
merius matyti, kad buržuazinėje Lietuvoje
mažai galima buvo rasti tokių apskričių, ku-
rių kaimuose nebūtų buvę sergančių tracho-
ma, vaikų ir suaugusių žmonių. Taip pat ne-
buvo ir tokių miestų, kuriuose nebūtų dides-
nio ar mažesnio skaičiaus venerinėmis ligo-
mis sergančių ligonių. Mes čia nenagrinėsi-
me priežasčių, dėl kurių šios ligos buvo taip
išplitusios. Pakaks tik pasakyti, kad dau-
gely kapitalistinių šalių panaši būklė yra
ir dabar. Praėjo tik dvidešimt metų, kai su-
sikūrė Tarybų Lietuva. Ir štai mediciną stu-
dijuojantiems studentams dėstytojas jau ne-
visada gali parodyti sifiliu sergantį ligonį, o
naujų trachomos susirgimų studentui kar-
tais ir visai nebetenka pamatyti, jis susipa-
žįsta su šia liga tik iš vadovėlių. Šiandien
mes jau galime tvirtinti, kad sifilis ir tra-
choma, kaip masinis susirgimas, Lietuvoje
likviduotas.

O kaip atrodo reikalai su tuberkulioze?

Kadangi mums tenka dirbti kaip tik šioje
sirtyje, tai ir norėtume apie tai smulkiau
papasakoti.

Buržuazinėje Lietuvoje tuberkuliozė buvo
viena labiausiai paplitusių ligų gyventojų
tarpe. Tačiau, nepaisant to, tuometinė vy-
riausybė visiškai nesidomėjo kovos su tu-
berkulioze klausimais. Kovą su tuberkulio-
ze vedė tik kelios labdaringos draugijos ir
pavieniai gydytojai bei visuomeniniai veikė-
jai — entuziastai. 1939 m. Lietuvoje buvo
tik du tuberkulioziniai dispenseriai, keli tu-
berkulioziniai kabinetai ir vos 800 tuberku-
liozių lovų. Kadangi už gydymą sanato-
rijose reikėjo labai brangiai mokėti — nuo
1,500 iki 5,000 litų, tai tik apie 0.6% akty-
via plaučių tuberkulioze sergančių ligonių
galėjo jose gydytis. Atsiet, gydymas buvo
prieinamas tik labai pasiturintiems, todėl la-
bai daug lovų sanatorijose likdavo neužim-
tų.

Nebuvo jokių valstybinių įstatymų, kurie
normuotų tuberkuliozinių ligonių teises, o
taip pat nebuvo pravedama jokių priemonių
apsaugoti sveikus žmones nuo užsikrėtimo
tuberkulioze. Atvira plaučių tuberkulio-
zės forma sergantys ligoniai gyvendavo
moksleivių ir studentų bendrabučiuose, dirb-
davo maisto pramonėje ir vaikų kolektyvuose.
Net ir sunkiai tuberkulioze sirgdami
mokytojai likdavo dirbti mokykloje. 1939
m. patikrinus 4890 pradžios mokyklos mo-
kytojų buvo rasta 57 (1.16%) sergančių at-
vira tuberkuliozės forma ir 130 (2.7%) ser-
gančių uždara tuberkuliozės forma ligonių.
Labai didelis buvo vaikų mirštamumas nuo
tuberkuliozės: iš 100,000 vaikų mirdavo
630.

Argi bereikia plačiau aiškinti apie kovos
su tuberkulioze būklę buržuazinėje Lietu-
voje. Teisingiau pasakius, nuoseklios ir pla-
ningos kovos iš viso nebuvo. Nenuostabu,
kad pagal sergančių tuberkuliozė ligonių

nuošimtį Lietuva užėmė vieną paskutinių vietų Europoje.

Planinga kova su tuberkulioze Lietuvoje buvo pradėta tik 1940 metais. Jau 1941 m. pradžioje Lietuvoje buvo 18 tuberkuliozinių dispenserių ir 1400 lovų tuberkulioziniams ligoniams, pradėti ruošti gydytojų fiziatrų kadrai. Įvedus nemokamą gydymą, sanatorijose ir ligoninėse galėjo gydytis ir nepasiturintys ligoniai. Nors sunkūs okupacijos metai ir padarė didelės žalos kovai su tuberkulioze, bet tuoj po karo, tarybinė vyriausybė į šį klausimą vėl atkreipė didelį dėmesį.

Mūsų laimėjimai

Tad kokius laimėjimus mes pasiekėme kovodami su tuberkulioze per dvidešimt metų? Šiandien Lietuvoje turime 93 dispenserinio tipo tuberkuliozines įstaigas ir apie 4500 tuberkuliozinių lovų sanatorijose ir ligoninėse. Ligonijų gydymas yra nemokamas tiek stacionaruose, tiek ir dispenseriuose, visi ligoniai aprūpinami reikalingais vaistais. Su tuberkulioze Lietuvoje kovoja virš trijų šimtų gydytojų specialistų. Ne nuostabu, kad metai iš metų mažėja sergamumas aktyviomis tuberkuliozės formomis, vien per pastaruosius 5 metus jis sumažėjo 18,5%. Mirštamumas nuo tuberkuliozės per tą patį laikotarpį sumažėjo 4 kartus.

Tarybų Lietuvoje kovai su tuberkulioze metodiškai vadovauja 1945 m. įkurtas Mokslinio tyrimo tuberkuliozės institutas, kuris palaiko glaudų ryšį su visais respublikos rajonais. Jis taip pat dirba didelį mokslinį darbą, ieškodamas geriausių priemonių tuberkulioziniams ligoniams išaiškinti ir gydyti. Gyventojų tarpe pravedamas sanitarinis švietimas, siekiant, kad visi žmonės gautų pagrindines žinias apie tuberkuliozės plitimo kelius ir priemones kaip išvengti apsikrėtimo. Tuo tikslu skaitomos paskaitos per radiją ir televiziją, spausdinamos brošiūros ir straipsniai laikraščiuose, rodomi specialūs kino filmai. Šiandien jau maža bėra žmonių, kurie nežinotų apie šios ligos priežastis, apsikrėtimo būdus ir apsaugojimo priemones.

Visiems aišku, kad žymiai lengviau apsaugoti nuo susirgimo tuberkulioze, negu gydyti sergantį ligonį. Todėl tuberkuliozės profilaktikai Tarybų Lietuvoje skiriamas didelis dėmesys. Visi naujagimiai respublikoje skiepijami prieš tuberkuliozę BCŽ skiepais, o vėliau — po dviejų metų, skiepijami pakartotinai. Taip pat skiepijami ir vyresnio amžiaus žmonės: moksleiviai, studentai ir kiti, siekiant, kad laikui bėgant visi respublikos gyventojai būtų paskiepyti prieš tuberkuliozę. Respublikoje plačiai naudojami masiniai gyventojų peršvietimai rentgenų, kad būtų galima anksti išaiškinti tuberkuliozinius susirgimus. Šiandien rentgeno aparatas pasiekia tolimiausius rajonų kampelius, nes stambesnieji tuberkulioziniai dispenseriai turi savo kilnojamus rentgeno aparatus (fliuorografus), su kuriais jie išvyksta į fabrikus, mokyklas ir kolūkius. 1959 m. Lietuvoje profilaktiškai buvo peršviesta virš 1 milijono žmonių.

Jis nebus paliktas likimui

Sergantiems tuberkulioze žmonėms teikiamos įvairios lengvatos: jiems skiriamas lengvesnis darbas, gydymo metu išmokamas atlyginimas pagal nedarbingumo lapelius, nedarbingiems žmonėms valstybė skiria pensijas. Sanatorijose ir ligoninėse visiems sergantiems prieinama kvalifikuota nemokama gydymo pagalba, visur naudojami šiuolaikiniai tuberkuliozės gydymo būdai. Šiandien tuberkulioze sergantis žmogus Lietuvoje žino, kad jis nebus paliktas likimo valiai, bet juo bus rūpinamasi, jis bus gydomas atidžiai ir rūpestingai, o pagijęs vėl galės grįžti į savo mėgstamą darbą ir būti naudingas visuomenei.

Rodos nedidelis laiko tarpas — dvidešimt metų. Bet kaip neatpažįstamai pasikeitė Lietuva. Iš menkos, užguitos žemės ūkį kultivuojančios valstybėlės ji išaugo į stiprią pramoninę ir kolūkinę tarybinę respubliką. Šiandien Lietuvoje visi reikalai gerai klojasi, gerai klesti ir darbo žmonių sveikatos apsauga. Todėl mes turime pagrindo tvirtinti, kad netrukus ir sunkus socialinis palikimas — tuberkuliozė Tarybų Lietuvoje bus nugalėtas.

“Mišios pasibaigė, eikite...”

J. AUKŠTAITIS

“...Praėjus kuriam laikui, iš pirmųkštės entuziastingos kunigystės lieka tik sutana... Kunigo, dvasininko, žmogaus, gyvenančio savitu “šventu” gyvenimu, jau nebėra!

Tai dažnas, galima sakyti, paprastas reiškinys. Ar jis nerodo, kad kunigystė ir tas vadinamasis dvasinis gyvenimas yra kažkas nenatūralaus, kažkas žmogaus prigimčiai svetimo?.. Tačiau žmogiškoji prisimtis šiuose dvasinio gyvenimo rėmuose jaučiasi kaip narve uždarytas paukštis — ji veržiasi į laisvę... Žmogaus prigimtis atkakliai ieško būdų išsilaisvinti... ir išeitį pagaliau suranda: vieni kunigai savo gyvenimo būdu pradeda nebesiskirti nuo pasauliečių, kiti pasidaro veidmainiais, dar kiti tampa.. suluošintos dvasios žmonėmis...” — skaitome neseniai išėjusioje įdomioje Jono Ragauskio knygoje “Ite, missa est!” (“Eikite, mišios pasibaigė!”). Tačiau šios knygos autorius, trylika metų išnešiojęs sutaną, po ilgų dvejonų suranda dar vieną, teisingiausią išeitį — jis meta kunigystę. Kas gi priverčia apsilikti sutaną ir po to vėl ją numesti?

...Prieš skaitytojo akis prabėga visa būsimos kunigo vaikystė. Nepaprastai religinga šeima, religinio pobūdžio knygos, nuo pat pirmųjų mokslo dienų gyvenimas pas davatkas, ateitininkiška atmosfera gimnazijoje... Visa tai jauna, lengvai pasiduodančią įtakoms sielą raizgyte apraizgė religiniais prietarais. Ji jau buvo paruošta “kunigo pašaukimui”. Vis dėlto J. Ragauskas nusprendė, kad jis nevertas būti kunigu, ir įstojo į Kauno universitetą. Tačiau jis nebuvo patenkintas savo pasirinkimu, kažko blaškėsi, ilgėjosi, svajavo apie didingus, nepasiekiamus tikslus. Ir štai vienos išpažinties metu nuodėmklausis jam sako: “Ar tavo dvasia nesiveržia pakilti iš gyvenimo į idealų dausas? Ar tu negirdi savo sieloje aidinčio balso: “Ad majora natus sum?” (Didesniems dalykams esu gimęs). Įsiklausyk, jaunuoli, — tai Kristaus balsas, kvie-

čias tave į naują gyvenimą!” Įtaigiai pasakyti trafaretiniai kunigo pamokymai J. Ragauskui atrodė paties dievo žodžiai. Ir jis, bebaigęs universitetą studentas, meta jį ir įstoja į kunigų seminariją.

Autorius vaizdžiai piešia gyvenimą “kunigų fabrike”, kur viešpatauja fanatizmas ir scholastika.

Prabėga ketveri metai, prasideda kuni-gavimas. Pradžioje jis jaučiasi galingas, stiprus ir visąžinantis. Jam atrodo, kad jis visa galva stovi iškilęs viršum visų. Tačiau jau pats pirmasis susidūrimas su buvusiu mokslo draugu laisvamaniu jį suglumino: pastarasis ginče apie religiją bematant sumušė visus jo teiginius. Jaunasis kunigas suprato, kad jis buvo mokomas per daug atitrauktai nuo realaus gyvenimo.

Kai jis pamatė, kad niekais eina visos jo pastangos sulaikyti žmones nuo “nuodėmių” — jie vis tiek jas pastoviai kartoja,— kai jam atsiskleidė visi kunigų gyvenimo užkulisiai — tie “šventieji”, pasirodė, turi visas žmogiškąsias silpnybes, — jo entuziazmas pamažu ėmė vėsti. Didelis smūgis jam buvo vienos jaunos mergaitės išpažintis. Ji pasisakė esanti kunigo suviliota...

Laikui bėgant, J. Ragauskui ėmė kilti vis daugiau abejonių nusistovėjusiomis religinėmis dogmomis, įvairių neaiškumų. “Vieni jų buvo dogmatinio-filosofinio, kiti socialinio pobūdžio, dar kiti — biblijos neaiškumai”. Pavyzdžiui, jam kilo klausimas, kodėl Kristus nesurašė savo mokslo, taip sakant, nepaliko dokumento, kuris “būtų buvęs kartu ir katalikų tikėjimo tikrumo, ir Kristaus istoriškumo aiškiausias įrodymas”. Gal būt, jis nemokėjo rašyti? Bet kodėl dievas nemokėjo rašyti?

J. Ragauskui ėmė kelti abejones ir kunigų imami mokesčiai už mišias, laidotuves, jungtvių apeigas, už krikštą ir t. t. Jis matė, kad juo daugiau kunigas gauna pinigų, tuo apeigos būna iškilmingesnės. “...Kaip

elgeta, gavęs stambesnę pinigą ar didesnę lašinių gabalą, ilgiau poteriauja ir garsiau gieda, taip ir kunigas pagal nustatytą taksą reguliuoja teikiamų dvasinių gėrybių kiekybę... Vadinasi... pinigas viską gali ne tik šiame, bet ir aname gyvenime!"

Tačiau labiausiai J. Ragauską sukrėtė ir privertė giliau susimąstyti kruviną hitlerininkų ir lietuvių buržuazinių nacionalistų darbą, masinės žmonių žudynės, kurias jam teko matyti Kupiškyje. "Ten, Kupiškio laisvamanių kapinėse, kartu su šimtais sušaudytų moterų, vaikų ir senelių, tapo sušaudytas, — jei ne sušaudytas, tai bent mirtinai sužeistas, — ir mano religinis tikėjimas. Juk tomis dienomis aš pirmą kartą savo gyvenime išdrįsau daryti sunkius priekaištus dievui, pirmą kartą suabejojau jo buvimu!"

Kuo toliau, tuo abejonės didėjo. Nors jis į tikinčiųjų jam reikiamus priekaištus religijai dar atsakydavo "Dievas žino, ką daro...", tačiau ir pats jautė, kad tai labai silpnas argumentas. Jo protas vis daugiau ėmė atskleisti religinių nesąmonių, biblinio melo.

J. Ragauskui atverti akis padėjo ir buvęs kurso draugas kunigas Jokūbaitis, atskleidęs jam daugybę religinių paradoksų. Jis ir pačią religiją labai teisingai pavadino prekyba su dievybe: "Kol dievui neatlaikai mišų, tol negauni iš jo atitinkamų malonių, o kai mišias atlaikai — už jas gauni dieviškų prekių!" Vadinasi, duosi man, duosiu ir aš tau!

J. Ragauską vis labiau ėmė piktinti dvasiškių vaidmainiavimas. Kartą vienam kunigui, pareiškusiam, kad jam reikalingos moterys, jis patarė mesti kunigystę. Tas net akis išplėtė:

— Ne, kunige Jonai, esu ne toks kvailas, kad atsisakyčiau tokios pelningos profesijos, o, antra vertus, aš vis dėlto beveliju prikristi prie kiekvienos, kuri man patinka, o ne kasnakt vis su ta pačia gulėti!

J. Ragauskui veidmainiavimas buvo svetimas. Susipažinęs su materialistine pasaulėžiūra, į visus jam rūpimus klausimus surašęs mokslinius atsakus ir galutinai supra-

tes, kad religija yra "ne kas kita kaip žmogaus suvedžiojimas", jis nebegalėjo pasilikti kunigu. Knygos baigiamieji žodžiai nuskaamba tvirtai ir ryžtingai: "Verčiau nors dalį amžiaus praleisti, einant teisingu ir visuomenei naudingu keliu, kaip visą laiką klaidžioti ir kitus apgaudinėti."

Knyga parašyta paprasta, bet gyva kalba, su daugybe linksmesnio pobūdžio pasakojimų. Ji skaitoma su dideliu įdomumu. Šiuo metu jau ruošama antra jos laida.

PASTABA: Šią nepaprastai svarbią ir įdomią knygą šiemet gauna visi Lietuvių Literatūros Draugijos nariai. Tai yra mūsų organizacijos jau 65-tas leidinys.

ŽALIOJI BIČIULĖ

Prie senos pušies kamieno
Aš svajojau naktį,
Aš mačiau, kaip linksmas mėnuo
Sidabru nubarstė ją.

Kai nulaužiau jos šakelę,
Ji prakalbino mane,
O, lydėdama į kelią,
Man pamojo viršūne.

Kitą vasarą atėjus,
Išvydau — pušies nėra,
Tiktai kelmą glostė vėjas
Ir bučiavo jį aušra.

Kur sena žalia bičiulė,
Ar sutiksiu ją kada?
Gal lengvuju tiltu guli
Ties upelės kaskada,

Gal, iš girios amžiams dingus,
Pieštuku ji vėl ateis,
Gal ją rankos išradingos
Lapais pavertė baltais.

Ir pasveikinimą brėšiu
Šitoj skiautėje dailioj —
Darbui, meilei, grožiui, šviesai
Ir gyvenimui valio!

Šiauliai

J. Jovaišaitė

“Šventieji laiptai” Tytuvėnuose

A. MOZŪRAITIS

“Mažieji broliai” — minoritai Lietuvoje buvo vadinami bernardinai. Juos Tytuvėnuose prieš 300 metų įkurdino Lietuvos magnatai Valavičiai, užėmę aukštus urėdus feodalinėje Lietuvoje. Andriejus Valavičius tuo metu buvo Gondingos tijųnas ir žemaičių krašto generalinis seniūnas, Eustachijus Valavičius — Vilniaus vyskupas.

Valavičiai meniškai papuošė Tytuvėnų vienuolyno bažnyčią, tam reikalui pakvietę garsųjį italų dailininką-skulptorių Rossalini. Tytuvėnų bažnyčioje išliko nemaža Rossalinio tapybos paveikslų: “šventojo” Sebastijono, popiežių portretų, bažnyčios palubės paveikslų. Telšių kraštotyros muziejuje saugojamas vienas iš gražiausių Rossalinio kūrinių — “Jaunystė”, pasaulinės reikšmės meno šedevras.

Tytuvėnų bažnyčioje išliko nemaža ir mūsų tautodailės kūrinių, kaip “Ecce Homo” (“Štai, žmogus”) iš 1724 m., žemaitiško vėlinio ir bernardino statulos. Būdinga, kad žemaičių tautodailininkai kenčiantį Kristų “Ecce homo” pavaizdavo ploną, sudžiūvusį, kurio kaulai ir šonkauliai kyšo iš po odos, o vienuolio statuloje bernardinai vaizduojamas kaip riestasprandis nutukęs burbulis. Vienuoliai bernardinai Tytuvėnuose nutuko valstiečių baudžiauninkų sąskaita. Dar 1832 m. Tytuvėnų bernardinai turėjo 17 valakų ir 22 margus žemės (apie 340 ha), neskaitant 5984 rublių ir išlaikymo iš Tytuvėnų dvaro. Kaip Tytuvėnų vienuoliai elgėsi ir kaip išnaudojo vienuolynui priklausančius valstiečius baudžiauninkus, puikiai pavaizdavo J. Žemaitė savo “Kelionėje į šiluvą”.

Bernardinai į Tytuvėnus atgabeno seną Antano Paduviečio paveikslą, apkaustė jį sidabrine skarda ir paskelbė žmonėms, kad jis turįs magišką jėgą — stebuklingą galybę gydyti ne tik žmones, bet ir gyvulius. Kad maldininkai ir vietos valstiečiai labiau pasitikėtų “stebukladariu” Antanu Paduviečiu, bernardinai pradėjo prie paveikslo kabinti votus-apžadus — sidabrinės širdes,

kojeles, kurių per trejetą amžių prikabinėta apie 60 štukų. Po paveikslu yra senas lotyniškas užrašas: “Dievui tu retkarčiais pasimeldi, bet šv. Antanui tu niekada nesimeldi veltui”.

Vienuolių reklamos dėka Tytuvėnų Antano paveikslas savo “stebuklingumu” pagarsėjo ir kaimyninėse parapijose. Tuo tarpu Vilniaus dominikonų bažnyčioje kabo irgi toks senas Antano Paduviečio paveikslas, apkaltas sidabrine skarda, bet prie jo nėra nė vieno voto-apžado. Kodėl Antanas Paduvietis toks “stebukladaris” Paduvoje, Kretingoje, Tytuvėnuose ir kitur, o Vilniuje neparodė nė vieno “stebuklo”? Atsakymas paprastas: dominikonai nebuvo užinteresuoti Antano Paduviečio kulto reklama, nes rūpinosi savo ordino “šventaisiais”. Ši aplinkybė demaskuoja Antano “stebuklingumą” ir parodo jo priklausomybę nuo vienuolių reklamos. Kur tokios reklamos nėra — Antanas Paduvietis netenka savo “stebuklingumo”.

1769 m. sukilo šiaulių ekonomijos valstiečiai. Tai buvo vienas didžiausių valstiečių sukilimų Lietuvoje, apėmęs šiaulių—Joniškio—Žagarės apylinkes. Vilniaus ir žemaičių vyskupų padedamas, Lietuvos išdo valdytojas Tyzenhauzas sukilimą žiauriai numalšino. Maždaug tuo pačiu metu smarkiai bruzdėjo valstiečiai Vilniaus vyskupijos bažnytiniuose dvaruose. Vyskupai ragino kapitulos pralotus ir kanauninkus bruzdėjamą malšinti ginklu — “armata manu”.

Norėdami apsitrausti nuo panašių sukilimų pasikartojimo, Lietuvos vyskupai ir vienuolynai dar labiau sustiprino religinę propagandą. Buvo iškilmingai vainikuotas aukso vainiku “stebuklingasis” Marijos šilinės paveikslas Šiluvoje, Tytuvėnų vienuoliai bernardinai įrengė Tytuvėnuose “kryžiaus kelius” ir pastatė “šventuosius laiptus”.

Žemaičių generaliniam seniūnui Jurgiui Gaiževskiui padedant, Tytuvėnų bernardinai 1775 m. bažnyčios šventoriuje pastatė

didelę mūrinę "Kristaus laiptų koplyčią". Joje jie įrėngė marmurinius laiptus. Kad žmonės labiau juos lankytų, žemaičių vyskupas sufraganas J. Bukantas, šliaužiodamas keliais, 30-tyje laiptų sudėjo "šventųjų kankinių" relikvijas-kaulelius ir apdengė juos gaubtais stiklais. Lankantiems šiuos "šventuosius laiptus" popiežiai Klemensas XIV ir Pijus VI suteikė didelius atlaidus.

Ką reiškia tie "šventieji laiptai" ir kokia jų istorinė kilmė?

Bažnytininkų tvirtinimu "šventieji laiptai" Tytuvėnuose esą kopija "šventųjų laiptų", kuriais Kristus buvo vedamas į Piloto Pontiškio rūmus. Kada nuplaktas ir erškėčiais vainikuotas Jėzus buvo vedamas vėl pas Pilotą, jis, neišlaikęs budelių smūgių, kritęs ant laiptų ir apšlakštes juos savo krauju.

Tikruosius laiptus, kaip tvirtina bažnytininkai, iš Jeruzalės į Romą pargabenusi imperatoriaus Konstantino motina šventoji Elena ir patalpinusi juos koplyčioje prie Laterano bazilikos.

Bažnytininkų sukurtoji legenda apie "šventuosius laiptus" yra pramanyta nuo pradžios iki galo lygiai taip pat, kaip evangeliniai padavimai apie Jėzaus nukankinimą, kančią ir mirtį Piloto Pontiškio laikais.

Imperatoriaus Konstantino motina Elena buvo neraštinga ir labai prietaringa moteris. Po to, kai Nikėjos bažnytiniame suvažiavime 325 m. evangeliniuose padavimuose minimas Jėzus Kristus buvo paskelbtas vyriausiuoju Romos imperijos dievu, imperatoriaus motina Elena, lydima graikų kunigų, kurių tarpe buvo ir Euzebijus, Cezarijos vyskupas, nuvyko į Jeruzalę ir aplankė tas vietas, kurios minimos evangeliniuose padavimuose ir kuriose tariamai gyvenęs, augęs ir miręs vyriausias Romos imperijos dievas. Šią kelionę smulkiai aprašė vyskupas Euzebijus Cezarijietis savo graikiškai parašytoje, vėliau į lotynų kalbą išverstoje "Bažnyčios istorijoje". Bet Euzebijus Cezarijietis nieko nerašo apie "šventųjų laiptų" iš Piloto Pontiškio rūmų išgabėnimą į Romą. Bent iki kryžiaus karų (XI—XIII a.) Romoje niekas nematė ir nieko nežinojo apie tuos laiptus.

Kryžiaus karų metu Vakarų Europos feodalai, užėmę Jeruzalę, nežmoniškai apiplėšė bažnyčias ir istorinius paminklus; jie kirtė Libano kedrus, laužė marmurą ir gabeno laivais į Italiją bei kitas Europos šalis. Kryžiaus karų metu iš Nazareto į Dalmaciją, o vėliau iš Dalmacijos į Loreto miestelį, esantį Piceno bažnytinėje provincijoje, buvo atgabenti taip vadinami "šventieji nameliai" (itališkai "Casa santa"), kuriuose pagal evangelinius padavimus gyvenusį legendarinę mergelę Mariją. Galimas daiktas, kad kryžiaus karų metu buvo išplėsti marmuriniai laiptai, nugabenti į Romą ir patalpinti Laterano bazilikoje.

Jau kryžiaus karų metu Romoje ir visoje Vakarų Europoje prasidėjo masinis religinių palaikų, užgrobtų Palestinoje, kultas ir pardavinėjimas, sukurtos įvairiausios legendos bei religinės pasakos apie tų palaikų "antgamtinį" veikimą. Taip, pavyzdžiui, 1698 m. popiežius Inocentas XII paskelbė bulę "Sacrosancta Redemptionis", kurioje apaštalų sosto vardu užtikrino, kad minėti Marijos nameliai "ypatingu dievo stebuklu ir angelų rankomis iš Nazareto buvo perkelti į Loretą". Įdomu, kad ši bulė, kaip ir kitos panašios nesąmonės, tebėra neatšaukta ir "tebegalioja" net ir mūsų elektronikos amžiuje.

"Šventųjų laiptų" pagalba Tytuvėnų vienuoliai bernardinai ilgus amžius kvaišino ir apgaudinėjo baudžiauninkus. Jie mokė ir per pamokslus skelbė maldininkams, kad nuodėmingas žmogus nevertas pamatyti "stebuklingo" Marijos šilinės paveikslo, jei nesustojo Tytuvėnuose ir keliais neapėjo "šventųjų laiptų". Ilgainiui "šventųjų laiptų" lankymas Tytuvėnuose pasidarė baudžiatvė tradicija. Dešimtys tūkstančių maldininkų, plūstančių į šiluvos atlaidus, turėdavo pereiti "krūvinus kelius" Tytuvėnuose ir dalį savo aukų palikti Tytuvėnų vienuoliams bernardinams. Tai bene ir buvo viena iš pagrindinių ir svarbiausių priežasčių, kodėl vienuoliai bernardinai taip rūpinosi "šventųjų laiptų" statyba bei jų kultu Tytuvėnuose.

IŠ ATSIMINIMŲ

Dar lapas iš mūsų istorijos

A. BIMBA

Kai mes kalbame apie Amerikos lietuvių pažangiosios visuomenės istoriją, nė valandėlei neprivalome pamiršti Pirmojo pasaulinio karo laikotarpio. Tai buvo didelio įtempimo, susijaudinimo ir aštrių kovų laikotarpis. Man atrodo, kad kaip tik šiuo laikotarpiu mūsų lietuvių pažangusis judėjimas smarkiausiai politiniai brendo. Kaip tik šiuo laikotarpiu jis pasistatė sau revoliucines gaires, kurioms pasiliko ištikimas iki pat šių dienų.

Tai buvo sunkus ir pavojingas laikotarpis. Daugeliui teko asmeniškai sunkiai nukentėti—gal darbo netekti, gal dar net į kalėjimą patekti. Ypač mūsų judėjimas politiniai brendo savo kovoje su lietuviškuoju menševizmu, kurį mes teisingai vadinome socialpatriotizmu. Tikrai tą kovą laimėjęs pažangusis judėjimas galėjo likti ištikimas darbininkiškojo internacionalizmo idealui.

Mūsų kova su menševizmu už proletarinį internacionalizmą užvirė Lietuvių Socialistų Sąjungoje, kuri tais laikais buvo labai įtakinga, masinė organizacija su kuopomis visose didesnėse kolonijose ir rajonais, su savo organu "Kova" ir, paskui, "Tiesa". Kitos mūsų skaitlingos masinės organizacijos, kaip Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija ir Progresyvis Lietuvių Moterų Susivienijimas buvo Socialistų Sąjungos įtakoje.

Man šį kartą norisi pabrėžti iki šiol dar niekur neapibūdintą mūsų kovos su menševizmu-socialpatriotizmu ryšį su tokia pat aštria kova, virusia Jungtinių Valstijų Socialistų partijoje. Nė valandėlei nereikia pamiršti, jog mes, nors ir turėdami savo beveik nepriklausomą Lietuvių Socialistų Sąjungą, buvome dalimi Socialistų Partijos, ir dar viena iš energingiausių, veikliausių ir skaitlingiausių dalių. Tais laikais, kaip žinia, Socialistų Partija savo didelėje daugumoje susidėjo iš autonomiškų kalbinių-tau-

tinių federacijų bei sąjungų. Tos gi sąjungos ir buvo kovingiausias, revoliucingiausias Socialistų partijoje elementas. Ir tai dėl visiškai suprantamos istorinės priežasties. Tų tautinių sąjungų narystė beveik išimtinai susidėjo iš sunkiosios pramonės darbininkų—plieno, gumos, cukraus, žemės ūkio padargų, anglies kasyklų, tekstilės, siuvelybos, geležinkelių tiesimo, kelių ir vieškelių tiesimo, etc. Ypač mūsų Lietuvių Socialistų Sąjunga susidėjo iš šios kategorijos darbininkų. Na, o tas faktas, kad lietuviai buvo atvykę iš po žiauriausios caristinės priespaudos, juos ypač giliai veikė Rusijos proletariato kovos po bolševizmo vėliava.

Be jokio perdėjimo lietuvių pažangiojoje visuomenėje kova su menševizmu buvo tikrai atspindys tų kovų, kurios virė Socialistų Partijoje, vadovaudamoje James Oneal, Victor Berger, Hoan, Morris Hillquit, Abraham Cahn ir kitų. Na, o, suprantama, kas dėjos Amerikos Socialistų Partijoje, buvo atspindys kovų ir pasidalijimo viso pasaulio socialistiniame sąjudyje — visame Antrajame Internacionale.

Tai koks gi buvo mūsų Socialistų partijos nusistatymas? Oficialiai Socialistų partijos pozicija buvo griežtai antikarinė. Apie tai negali būti jokios abejonės.

Kai, pav., 1914 m. užliepsnojo Pirmasis pasaulinis karas, rugpiučio 12 dieną partijos vykdomasis komitetas išleido manifestą, kuriame buvo pasmerktas karas ir karo ruošėjai.

"Jungtinių Valstijų Socialistų partija šiuomi reiškia savo užuojautą Europos darbininkams jų sunkioje valandoje, kuomet jie tapo ambicijomis apkvėisusių monarchų, suktų politikierių ir pelnagrobiškų kapitalistų sublokšti į kruviną ir beprotišką konfliktą", skaitome manifeste. "Mes raginame juos atsiminti, kad įvairių paliestų tautų darbininkai nieko neturi vieni prieš kitus

ir kad tas blogis, nuo kurio jie kenčia — skurdas, alkis, nedarbas ir spauda — jiems yra primestas ne kurio kito krašto darbininkų, bet jų pačių šalies valdančiosios klasės.

“Jungtinių Valstijų Socialistų partija, sutinkant su Tarptautinio Socialistinio judėjimo deklaracijomis, šiuo pakartoja savo priešiškomą šiam ir visiems kitiems karams, vedamiems bile kuriuo pretekstu (pasiteisinimu)...

“Jungtinių Valstijų Socialistų partija šiuomi pasmerkia Europos valdančiąsias klases...”

Be to, tame pačiame manifeste Socialistų partija pasižada remti visas Europos darbininkų pastangas sugražinti taiką ir ragina mūsų krašto vyriausybę tuoj pradėti derybas dėl Amerikos tarpininkavimo baigimui šio “pragaištingo konflikto”.

Bet karas tęsėsi. 1914 metų rugpiūčio 14 dieną partijos vykdomasis komitetas išleido kitą manifestą, kuriame buvo iškeltas šūkis “**Badu marinkime karą, o maitinkime Ameriką**”. Komitetas ragina vyriausybę tuoj į savo rankas paimti “įmones ir pramonės, kurios atsakingos už pakilusias kainas, ir jas operuoti žmonių naudai”. Be to, partija reikalauja, kad vyriausybė “uždraustų išvežimą į Europos kraštus pinigų ir amunicijos karui vesti”. Taipgi partija ragina žmones visur “laikyti masinius susirinkimus ir siųsti prezidentui ir Kongresui rezoliucijas, reikalaujant iš jų greitos ir lemiamos veiklos”.

1914 metų rugsėjo mėnesį komitetas pasiuntė Tarptautiniam Socialistų biurui raginimą darbuotis už atsteigimą taikos.

Be to, 1914 m. rugsėjo 19 d. komitetas atsišaukė į Europos socialistines partijas laikyti tarptautinį socialistų kongresą ir diskutuoti taikos sugražinimą, karo baigimą. Bet šiame atsišaukime Amerikos socialistų vadai taipgi pareiškia, jog jie “**nesiima teisti savo Europos brolišku partijų užsilaikymą**”. Girdi, “mes suprantame, kad jos yra auka nelemtos dabartinės industrinės, politinės ir militarinės sistemos, ir kad jos pasiėlgė geriausia galima esamose sąlygose”.

Betgi, kaip žinia, ne visi pasaulio social-

demokratai šitaip nekaltai “nusiplovė” rankas nuo atsakomybės už vokiečių ir kitų dešiniųjų socialdemokratų išdavystę. Revoliuciniai socialdemokratai tą jų išdavystę griežčiausiai pasmerkė, griežčiausiai prakeikė. Jų pryšakyje stovėjo ir jiems vadovavo Rusų bolševikų partija, kuriai vadovavo Leninas. Bolševikai ne tik pasmerkė sociališdavikus, bet paskelbė visą Antrąjį Internacionalą mirusiu ir siūlė visiems tikriems marksistams, visiems tikrai ištikimiems darbininkų klasės reikalui ir revoliuciniam internacionalizmui socialistus kurti naują, Trečią Internacionalą. Iš sykiu Amerikos Socialistų Partijos vadovybė rinkosi kautskinį vidurio kelią tarpe sociališdavikų ir bolševikų, o vėliau, ypač po didžiosios socialistinės Spalio revoliucijos Rusijoje griežtai išstojo tiek prieš bolševikus, tiek prieš jų siūlymą dėl naujo internacionalo. Tuo tarpu milžiniška Amerikos Socialistų partijos narių dauguma, ypač jau minėtos sveturgimių grupės bei sąjungos, nuoširdžiausiai rėmė bolševikų — Lenino nusistatymą.

Su 1915 metais ir su paskandinimu britų laivo “Lusitania”, su kuriuo nuskendo ir keletas amerikiečių, Amerikoje prasidėjo propaganda už išitraukimą į europinį konfliktą. Gegužės mėnesį Socialistų partijos komitetas išleido atsišaukimą į “Jungtinių Valstijų žmones”. Griežtai pasmerkęs visokią agitaciją ir propagandą už karą, atsišaukimas baigiamas:

“Mes šaukiame ypač Amerikos darbininkus priešintis karui ir visokiai agitacijai už karą, panaudojant visas jų galioje legališkas priemones.

“Nedvejojančiu ryžtu pareiškime: ‘Nė vieno darbininko ranka nebus pakelta žudymui kitos šalies darbininkų, nei panaudota produkcijai žmogaus žudymui įrankių arba karo reikmenų! Šalin karas! Pirmyn link taikos ir pasaulinio visų darbininkų solidarumo!’”

Įdomu, kad tame pačiame susirinkime komitetas nutarė išmesti iš partijos bile nari, kuris, būdamas išrinktas į kurią valdišką vietą, “balsuotų už skyrimą pinigų militariams ar laivyno reikalams, arba karui”. Komiteto nutarimas buvo paleistas partijos

nariams referendumu (balsavimu) pasisakyti. Pasekmės: už komiteto nutarimą balsavo 11,041 nariai, o prieš tik 782.

Bet juo toliau, tuo smarkesnė darėsi propaganda už Amerikos išitraukimą į karą. 1916 m. Socialistų partijos komitetas vėl pareiškia "griežtą opoziciją karui". Tais pačiais metais Socialistų partija išstatė savo kandidatus į prezidento ir viceprezidento vietas po griežtos karui opozicijos šūkiu.

Pradžioje 1917 metų beveik nebeliko abejonės, jog mes esame išvakarėse išitraukimo į karą. Socialistų partijos komitetas vasario mėnesį laiko neeilinį susirinkimą, kuris vardu visų Amerikos socialistų ragina prezidentą Wilsoną neleisti valdančiajai klasei Ameriką įtraukti į konfliktą. Už keleto dienų nutrūksta diplomatiniai ryšiai su Vokietija ir Amerika atsiduria ant karo slenksčio. Socialistų partija skubiai išleidžia manifestą, kuriame griežčiausiai pasmerkiamas karas, ir šaukiama:

"Šalin karas!

"Šalin nežmoniška socialinė santvarka, kuri gimdo karus!

"Tegyvuojta taika!

"Tegyvuojta tarptautinis visų kraštų darbininkų solidarumas!"

Bet visos mūsų pastangos veltui. 1917 metų balandžio 6 dieną Jungtinių Valstijų Kongresas paskelbia Vokietijai karą. Tačiau mes rankų nenuleidžiame, kovos prieš karą vėliavos neišsižadame.

Diskusuojama naujai susidariusi padėtis. Ką dabar turi daryti Amerikos socialistai, kaip jie dabar turi orientuotis?

Jie negalėjo tylėti. Ir jie netylėjo...

Partijos Vykdomasis komitetas sušaukė neeilinę (specialią) konvenciją. Konvencija įvyko 1917 m. balandžio 7-14 dienomis St. Louis, Mo. Tai buvo istorinė konvencija. Joje pasirodė dvi rezoliucijos — daugumos ir mažumos. Už daugumos rezoliuciją paduota 140 balsų, o už mažumos tik 50.

Daugumos rezoliucijoje, tarp kitko, pasakyta:

"Jungtinių Valstijų Socialistų partija šios pavojingos krizės valandoje griežčiausiai pakartoja savo ištikimybę internacionalizmo principui ir viso pasaulio darbininkų so-

lidarumui ir paskelbia savo nepakeičiamą priešiškimą tam karui, kurį Jungtinių Valstijų valdžia paskelbė."

Savo rezoliucijoje partija "šaukia visų kraštų darbininkus atsisakyti remti savo valdžias jų karuose. Tautinių kariaujančių grupių kapitalistų karai nėra darbininkų reikalas."

Socialistų partija persergsti pasaulio darbininkus nesiduoti apgaudinėjamais "taip vadinamu apsigynimo karu".

Pagaliau:

"Mūsų valdžios paskelbimą karo mes laikome prasižengimu prieš Jungtinių Valstijų liaudį ir prieš pasaulio tautas.

"Visoje moderninėje istorijoje nėra buvę mažiau pateisinamo karo kaip šis karas, į kurį mes esame įtraukiami.

"Sutinkamai su šiais principais, Socialistų Partija griežtai atmeta siūlymą karo metu darbininkams sulaikyti savo kovą už geresnes sąlygas. Priešingai, įtempta padėtis, karo sudaryta, reikalauja dar energingesnio klasių kovos tęsimo..."

Tai buvo antikarinis pasisakymas, kurio laukė ir kurį su negirdėtu entuziazmu pasitiko milžiniška partijos eilinių narių dauguma.

O ką gi siūlė mažumos rezoliucija? Joje skaitome:

"Kongresas paskelbė, kad karas tarp šios tautos ir Vokietijos eina. Karas tarpe šių tautų yra faktas.

"Mes priešinomės šios respublikos stojimui į karą, bet nepajėgėme sulaikyti. Darbininkų klasės politinės ir ekonominės organizacijos nebuvo pakankamai tvirtos be protesto daugiau ką nors padaryti.

"Nepajėgę savo agitacija sulaikyti karą, mes tegalime jį pripažinti faktu ir bandyti, pagalba visuomenės opinijos spaudimo, priversti vyriausybę laikytis konstruktyviškos programos."

Tai buvo aiškiai prokarinė rezoliucija. Ją konvencijai patiekė oportunistinis socialpatriotinis partijos sparnas.

Netenka nė kalbėti, jog partijos nariai referendumu milžiniška balsų dauguma užgyrė konvencijos daugumos rezoliuciją. Bet rezoliucijos priėmimas ir narių užgyrimas yra vienas dalykas, o jos raidės ir dvasios

pravedimas gyveniman jau visiškai kitas dalykas. Kai partijos kuopos ir nariai ir jų kairieji vadai demonstravo, rengė masinius mitingus prieš karą, partijos aukštoji vadovybė savo darbą vedė mažumos rezoliucijos dvasioje, tai yra sabotavo St. Louiso konvencijos daugumos rezoliuciją. Gal geriausiai partijos vadovybės daugumos nusistatymą išreiškė komiteto kreipimasis į vyriausybę dar kartą "išdėstyti" savo karo siekimus. Tie siekimai, mat, prieš kuriuos taip griežtai pasisakė konvencija ir nariai, jam buvo "neaiškūs". Skaitome:

"Vieni sako, kad mes kovojame už demokratiją, o kiti sako, kad apsaugoti Morgano paskolas talkininkams. Vieni sako, kad mes kariaujame todėl, kad Belgija buvo užpul-ta, kiti sako, todėl, kad išgelbėti prekybos kelius ir rinkas. Todėl Amerikos žmonės reikalauja iš prezidento Wilsono ir jo Vals-tybės departamento aiškaus, konkretaus pa-reiškimo, kokios sutartys su talkininkais yra padarytos. Virš visko, mes, kurie nenorė-jome eiti į karą, norime žinoti sąlygas, ku-riomis šis karas bus baigtas".

Kairieji socialistai tai laikė išdavimu St. Louiso antikarinės rezoliucijos. Jie ypač smerkė partijos vadovybę tiek prieš karo paskelbimą, tiek jį paskelbus, už nieko ne-darymą paveikti darbo unijų judėjimą. Rei-kia atsiminti, kad tais laikais socialistų įta-ka darbo unijų judėjime buvo labai tvirta. Bet kaip tik tie, kurie vadų ir viršininkų pa-reigas ėjo darbo unijose, ir sudarė Socialis-tų partijos oportunistinį menševikišką ele-mentą.

Nė valandėlei nereikia įsivaizduoti, jog mūsų partijoje visiškai nebuvo atvirų ir įta-kingų karo ir ginklavimosi šalininkų. Pa-vyzdžiui, labai įtakingas socialistų dienraš-tis "Milwaukee Leader" atvirai dar 1916 metais agitavo už ginklavimąsi ir ruošimąsi karui. Su teisingu pasipiktinimu dukart-sa-vaitinė "Laisvė" tuos karo šalininkus pa-smerkė. Už tą kritiką ir pasmerkimą "Lais-vė" susilaukė kritikos nuo Chicagos lietuviš-kių grigaitinių menševikų. "Laisvė" sakė, kad tie ginklavimosi šalininkai iš "Milwaukee Leader", "kaip tie kirminai, knisasi po mūsų partijos pamatais". Girdi, "toleruoti tokius

žmones nevertėtų". Na, o juo arčiau prie ka-ro, tuo atviriau ir griežčiau tie "kariškieji socialistai" reiškė savo nuomonę ne tik "Milwaukee Leaderyje", bet ir kituose par-tijos leidiniuose.

Kaip ten bebūtų, šitas Socialistų partijos pasidalijimas tarpe bolševikų ir menševikų neišdilo karui prasidėjus, bet dar labiau pa-aštrėjo, kai pagaliau tais pačiais 1917 me-tais įvyko didžioji proletarinė revoliucija Rusijoje, kai darbininkai ir valstiečiai, Bol-ševikų partijai vadovaujant, paėmė galią į savo rankas.

Partijos vadovybei opozicija smarkiai au-go. Revoliuciniai socialistai pradėjo veikti organizuotai. Su pradžia 1918 metų jau pa-sirodo tvirtai organizuotas, gerai discipli-nuotas Kairysis Sparnas. Partijos vadai su-sirūpina. Pirmiausia kietai uždaromos par-tijos spaudos skiltys opozicijai reikšti savo nuomonę. Tik tautinės grupės, kurios turė-jo savo tvirtą spaudą, galėjo sėkmingai gin-ti savo nusistatymą prieš oportunistinę va-dovybę. Kairysis Sparnas pradžioje 1919 metų paskelbia ir išleidžia platų manifes-tą ("Socialistų partijos kairiojo sparno ma-nifestas ir programa") dėl visos susidariu-sios padėties. Jame revoliuciniai socialistai pasmerkia partijos oportunistinę vadovybę ir siūlo iš pagrindų pakeisti visą partijos programą, eiti išvien su Tarybų Sąjungos bolševikais, su Vokietijos spartakiečiais, ir aktyviškai dalyvauti Trečiojo (Komunistų) Internacionalo kūrime.

Bet partijos vadovybė ne tik nesiskaitė su Kairiojo Sparno siūlymais ir reikalavi-mais, bet griebėsi aštriausių priemonių kai-riųjų sąjudžio likvidavimui. Ypač dešiniuo-sius oportunistus išgąsdino paaškėję parti-joje rinkimų rezultatai. Pavyzdžiui, pasi-rodė, kad iš 15 Vykdomojo Komiteto vietų 12 laimėjo Kairiojo Sparno remiami kandi-datai. Į tarptautinio delegato vietą kairių-jų kandidatas John Reed gavo 17,235 bal-sus, o dešiniųjų Victor Berger tik 4,871. Partijos sekretoriaus vietai kairiųjų kandi-datė Kate Richards O'Hare gavo 13,262 bal-sus, o dešiniųjų kandidatas Morris Hillquit tik 4,775! Vietoje užleisti vietą naujajai vadovybei, senasis komitetas panaikino rin-

kimų rezultatus ir nutarė sušaukti nepaprastą partijos konvenciją. Bet kad užtikrinti sau laimėjimą toje konvencijoje, tai vienu pasimojimu suspendavo (faktinai išbraukė) rusų, ukrainų, lenkų, vengrų, pietinių slavų, latvių ir lietuvių sąjungas ir Michigano, Ohio ir Massachusetts valstijų organizacijas, kurios taip pat palaikė Kairijį Sparną. Žodžiu, komitetas suspendavo 60,000 arba du trečdaliu partijos narių be teisės, žinoma, dalyvauti specialioje konvencijoje.

Susidarė rimčiausia padėtis. Pasirodė, kad ir Kairiajame Sparne randasi dvi grupės. Viena grupė, daugumoje susidedanti iš tautinių sąjungų, reikalavo tuojau šaukti konvenciją ir organizuoti Amerikos Komunistų partiją. Kita grupė siūlė veržtis į Socialistų partijos šaukiamąją konvenciją ir bandyti ją laimėti revoliuciniam socializmui. Kairiojo Sparno nacionalinėje konferencijoje, įvykusioje New Yorke 1919 m. birželio 21 d., naujosios partijos šalininkai pralaimėjo — iš 94 delegatų 55 balsavo už „užgrobimą“ socialistų konvencijos, o tik 38 balsavo už šaukimą konvencijos naujai partijai organizuoti. Naujosios partijos šalininkai, jausdamiesi, kad jie atstovauja didelę Kairiojo Sparno narių daugumą, nepaisė konferencijos daugumos nuomonės ir nutarė sušaukti naujai partijai kurti konvenciją tų pačių metų rugsėjo 1 d. Gi tie, kurie nuvyko rugpiučio 30 dieną bandyti dešiniųjų socialistų konvenciją paimti, buvo iš konvencijos policijos pagalba išmesti.

Derybos visus kairiuosius suvienyti vienos Komunistų partijos kūrimui pasibaigė nesėkme, ir taip tą pačią rugsėjo 1 d. gimė dvi komunistų partijos — daugumoje iš tautinių grupių susidedanti Jungtinių Amerikos

Valstijų Komunistų partija ir Jungtinių Amerikos Valstijų Komunistų Darbo partija. Jos susivienijo į vieną Amerikos Komunistų partiją tik tai 1921 m. gegužės mėnesį.

Tai šitaip baigėsi Socialistų partijos revoliucinių socialistų kova su oportunizmu, su menševizmu, su sociališdavyste. Kova buvo ilga ir sunki. Kaip ta kova atsiliepė į Socialistų partijos narystės stovį, galima spręsti iš šių duomenų: jeigu 1919 m. partija turėjo 104,822 narius, tai 1922 metais joje bebuvo likę tik 11,019.

Sekamame straipsnyje pakalbėsime apie tai, kaip šita Socialistų partijoje kova atspindėjo mūsų lietuvių socialistų gretose.

Robert Burns

MEILĖ

Manoji meilė, tau pražydusi, —
Žydės nenužydės.

Ji, kaip daina atklydusi, —
Visur tave lydės.

Už tavo grožį dar gražiau
Manoji meilė degs
Ir švies ji tau, kol ežerai
Ir jūros neišseks.

O jūros amžinai banguos,
Ir sraunūs lietūs lis,
Ir kaip gyvenimas tekės
Lakus kalnų smėlysis...

Sudie, neliūsk dėl mylimo,
Tik saugoki save!
Aš per bedugnių gilumą
Pasieksiu vėl tave.

Vertė Paulius ŠIRVYS

MOKSLININKŲ UŽSISPYRIMAS

A. GILMANAS

Mokslas jau seniai prirodė, kad jei ne chlorofilas, tai gyvybės nebūtų. Chlorofilas randasi kiekviename žaliame augmenyje. Jis tą žalumą ir suteikia augmenims. Jo užduotis yra suchemizuoti saulės energiją photosintetiniu būdu, kuris paverčia "carbon dioxide", ir net ir patį chlorofilą ir vandenį, į cukrų, krakmolą, riebalus ir proteinus, celiuloidą, iš ko susidaro augmenys. Carbon dioxide randasi ore, iš kur augmenys jį ir gauna. Vandenį jie ima iš žemės, per šaknis. Bet žemiau išsivystę augmenys ir vandenį ima iš oro sykiu su carbon dioxide.

Carbon dioxide yra apribota dviejų elementų sudėtis, ir, rodosi, jis galėtų išsisemti. Bet taip nėra. Mat, visi gyvūnai, kaip ir žmogus, kvėpuodami, gamina carbon dioxide. O ką jau bekalbėti apie visame pasaulyje deginimą vienokių arba kitokių daiktų, kaip antai: malkų, anglies, aliejaus, gazolino ir kitų daiktų. Tas pripildo orą carbon dioxide daugiau negu augmenims reikia. Be to, juk ir pats organinės medžiagos puvimas teikia orui carbon dioxide dujas.

Mokslininkų nužiūrims, kad augalinis pasaulis egzistuoja jau apie du šimtai milijonų metų. Per tą visą laiką, jie sako, chlorofilo pagalba saulės energija yra kuopiama ir kuopiama ir kraunama rezervan... Tas saulės energijos rezervas yra anglis, aliejus, dujos žemėje, durpės, ir galybės medinės medžiagos giriose.

Nors ta saulės energija iš tų rezervų yra jau per šimtus metų žmonių vartojama dėl šilumos ir net dėl vairo jų gausiausios industrijos, ir nors jos jau be galo daug yra išnaudota, tačiau jos vis kuopiasi ir kuopiasi augmenų pavidale, taip, kad, atrodo, ji niekada neišsisems. Juk augmenys, atrodo, niekada ant žemės nesustos augę.

Bet ne apie tą viską ši kalba eina. Čia kalba eina apie mokslininkų pasiryžimą sužinoti, kaip pasaulyje daiktai—augmenys pasidaro.

Jau bus apie penkiasdešimt su virš metų nuo to laiko, kai daugelis gambiausių mokslininkų-chemikų užsispyrė bandyti pagaminti dirbtiniu (sintetiniu) būdu chlorofilą. Visame pasaulyje atsirado tokių bandytojų. Bet Vokietijoje, tur būt, buvo daugiausia, nes ten, savo laiku, buvo užsispirta beveik viską pavaduoti "erzacu", kaip jie sintetinius daiktus vadindavo.

Iš šalies žiūrint, gal kas sakys: na, tai kas čia dabar tokio svarbaus? Taip, svarbu. Mat, šiandien daugelį dalykų turime, kurių gamta negamina-neaugina, arba prasčiau pagamina, kaip, pavyzdžiui, quininas. Gamta negamina sintetinio šilko-nylon, dirbtinių taukų-sviesto, vanilės, ir daugelio, daugelio kitų daiktų, kurie dabar mūsų gyvenime labai svarbūs. Ir jeigu tūlių šių sintetinių dalykų nebūtų, tai mūsų gyvenimas būtų daug sunkesnis.

Chlorofilas yra stebėtinai sudėtingas daiktas, tai gal todėl ir nesidavė taip greitai dirbtiniu būdu padaryti. Chlorofilas susideda iš sekančių elementų ir skaičiaus: 55 atomai carbono, 72 atomai hydrogeno, 5 atomai oxigeno, 4 atomai nitrogeno ir vienas atomas magnesiumo. Tai yra, šimtas trisdešimt septyni atomai penkių skirtingų elementų sudaro vieną chlorofilo molekulę. O kadangi trys čia elementai yra dujiniai, su tokiu dideliu skaičiumi atomų, o tik du su daug mažiau atomų solidūs, tai galime įsivaizdinti mokslininkų bėdas ir keblumus suderinti ir sujungti į vieną molekulę juos visus.

Tyrinėjant ir bandant šiuos elementus sujungti į vieną molekulę, mokslininkai sako daug, daug patyrę, kaip skirtingų elementų atomus galima sujungti. Jie sako, jog iš to patyrimo trumpoje ateityje galėsime matyti dar daugiau ir žmonėms naudingesnių žmogaus padirbtų daiktų, kurių gamtoje nėra.

Iš tikrųjų, mes gyvename stebėtinų perversmų pasaulyje...

Mūsu Sveikata

DR. J. J. KAŠKAITIS

HIPOGLIKEMIJA

Ilgu plaukumu varžybose kokį maistą gauna plaukikai? Beplaukdami jie gauna po gabalą cukraus burnon. Su laiveliu priartėja prie jų tam tyčia betarpiški žmonės ir įdeda jiems į burną cukraus. Kodėl cukraus, o ne mėsos ar sūrio, kiaušinio? Juk mėsa, sūris, kiaušinis yra baltymų, proteinų maistas, azotinis (nitrogenous) maistas, turtingas esminių **amino rūkščių**, naujų narvelių tvėrėjų. Logiškai atrodytu, kad kaip tik toks koncentruotas baltyminis maistas tiktų plaukikams laike jų didžiųjų fizinių įtampų ir pastangų, galėtų padėti gamintis naujiems audiniams ir papildyti nudėvėtas sutrupėjusias ląsteles.

Taip tai taip. Nuo sunkių fizinių, atletikų pastangų daug sudyla narvelių, daug susieikvoja, sudega energijos. Bet tokiais atvejais energija yra pats svarbiausias punktas. Ir energiją greičiausia atpildo cukrus.

Kiekvienam žmogui būtinai reikia cukraus. Jei ne cukraus, tai duonos, kokio miltinio krakmolinio maisto, t. y. **angliavandenių** (carbohydrates). Tokis maistas galų gale pavirsta į kraujo cukrų — **glikogeną**. Glikogeno — kraujacukrio būtinai reikia širdžiai, raumenims, protui, nervams.

Kai žmogus permažai gauna cukraus arba šiaip angliavandenių, tai jis greit priilsta, išsisemia, išsenka, suima jį snaudulys, širdis net ima trūkčioti arba per greit muša. Tai ir yra **hipoglikemija**, gana pavojingas reiškiny. Jei hipoglikemija išrinka plaukikai, jį suima plėštarankis—mėšlungis ir jis gali nuskęsti. Dainininkas užsikerta dainuodamas, balsas jam nutrūksta, bėgikas priilsta, suklumpa, kalbėtojas nebesusigauja minčių, taipgi ir rašytojas.

Todėl įsidėmėkite: gult eidami paimkite gabaliuką cukraus, tai greičiau ir ramiau užmigsite. Rytą tuoj kaip prabudote, įmeskite burnon cukraus. Sučiulpkite jį ir lengviau bus atsikelti, išsijudinti ir pradėti re-

gulingąją rytinę gimnastiką. Ir bet kada dieną, kai suima jus sutingimas, cukraus paimkite: greičiau atsiras energijos ir budrumo. Kiti tokiais atvejais užsirūko cigaretę ir pasijunta budriau ir smagiai, kodėl?

KODĖL NUO RŪKymo SMAGIAU?

Iš tikro, kodėl žmonės taip pripranta ir mėgsta rūkyti? Net ir protingi, gabūs žmonės, gerai žinodami stipraus **nikotino** nuodingumą, dūmų ir dervos nuosėdų žalingumą plaučiams ir visam organizmui?

Ogi todėl, kad jau tokia yra **fiziologinė rūkymo veikmė**. Tai kokia gi rūkymo fiziologinė veikmė? Tarpe vidujinių, **endokrinių** liaukų yra **viršinkstinės** arba **adrenalinės liaukutės**, užtūpusios viršum abiejų inkstų. Labai svarbios tai liaukos, vyriškumo, veiklumo ir energingumo liaukos. Šitos liaukos — **antinksčiai** reguliuoja kraujacukrio naujimą. Jos įsako kepenims, kur esti sudarę glikogeno (kraujacukrio) rezervai, kad kepenys paleistų į kraują daugiau to cukraus, kai jo prireikia kokiam greitam veiksmui. Sakysim, kada grėsia žmogui pavojus, suima baimė, prireikia šokti ir muštis arba bėgti nuo pavojaus. Tokiais atvejais sujuda veikti adrenalinės liaukos: jos čirkštelia į kraują didesnę dozę savo sunkos **adrenalino**, kuris, savo ruožtu, pasiekęs kepenis, išlaisvina iš ten daugiau kraujacukrio — glikogeno, kurio būtinai reikia raumenims, širdžiai, nervams.

Tai kurgi čia rūkymo ryšys? Ogi štai kur. Rūkymas pats savaime, nelyginant koks pavojus ar grėsmė, paakstina antinksčius. Tada antinksčiai ir įleidžia į kraują dalį savo adrenalino, o adrenalinas paleidžia iš kepenų atsargos daugiau kraujacukrio. O nuo to padaugėjusio kraujacukrio žmogus ir pasijunta smagesnis, žvalesnis, budresnis. Štai tau ir rūkymo smagumas. Dėja, to trumpo pasmagėjimo pojūčio kiekis niekaip neatsveria **nikotino** nuodo pasalingos žalos,

to jo jaudinimo, kiršinimo raumenų ir nervų. O pats padaugėjęs adrenalino kiekis sugnyba, susiaurina arterijas, kelia kraujospūdį ir palaipsniui prisideda prie arterijų gedimo — **arterijų sklerozės**. O kurgi dar ta rūkymo dūmų derva ir sudėtingi chemikalai? Jie nuolat erzina gerklės, bronchų ir plaučių plėveles ir padeda atsirasti **vėžiui**. Tai ne tūščia pasaka, bet jau seniai ir tvirtai nustatyta teisybė: nuo rūkymo vis daugėja vėžio ligos — plaučių vėžys arba kur kitur vėžys. Užsirašykite šitą punktą stačiai ant kaktos ir gerai atsiminkite, kad rūkydami žaidžiate su vėžiu. Su vėžiu žaisti baisu. Tai **ne juokai**.

ŠARMINGUMAS IR RŪKŠTINGUMAS

Daugelis sau galvos nelaužo apie kokią tai šarmingumo ir rūkštingumo balanso išlaikymą savo kraujyje ir šiaip kūno audiniuose. Visai nesirūpina, kad nuo įprastinių, kad ir visai gerų ir tinkamų valgių, mažėja kraujo šarmingumo laipsnis, kad tą esmingąjį ir būtiną kraujo šarmingumą mažina daugybė visai gerų ir reikalingų valgių — gyvulinių valgių.

Tai atsiminkite, mieli draugai, ypač jūs jau kiek pagyvenę bičiuliai: visi gyvulinio paėjimo valgiai yra **rūkščiagamiai (acid producers)**, — nuo jų susidaro į kraują rūkščių, kurios mažina tą gyvybingąjį kraujo šarmingumo (alkalimumo) laipsnį. O tai nėra gerai. Išlaikyt **kraujo reakcijas** (blood reaction) balansą labai svarbu, ypač žiemos metu, kada tenka mažiau valgyti daržovių, vaisių, uogų. Daržovės ir vaisiai ir jų sunkos kaip tik ir yra tam reikalingos, kad jos suteikia kraujui šarmingumą (alkalinity). Sveiko žmogaus kraujo reakcija visada esti šarminga, alkalinė. Tik sunkios užkrečiamos ligos, karštligės, uždegimai pavojingai daug privaro į kraują audinių gedimo ir bakterinio veikimo rūkščių, ir nuo to labai sumažėja kraujo šarmingumas.

Tokios ligos, kaip ūminis inkstų uždegimas, (cukrinis) diabetas dar pavojingiau suteršia kraują rūkštėmis ir gedimo produktais ir gresia mirties pavojumi. Tik mirusio žmogaus kraujas greit virsta rūkštus: kraujo alkalimumas bei šarmingumas virsta

rūkštingumu. Kraujo šarmingumo sumažėjimas vargina žmogų: tada jauties apsunkęs, tingus, sunkia galva, niūriomis mintimis.

Pamoka aiški. Vartokite daugiau daržovių ir vaisių, kurios gausiai teikia **vitamino C** ir kitų vitaminų ir mineralų, taipgi didina kraujo šarmingumą. Tada jauties lengvesnis, žvitesnis, jaunesnis, energingesnis. Paprastos **pienės** (dandelions) labai puiki daržovė, daug naudingesnės pienės už salotas, svogūnus, kopūstus. Pienės, petražolės, morkų lapai (carrot tops), ridikėlių lapai, batviniai, grieščio lapai naudingesni už jų šaknis, nors tos šaknys — morkos, ridikėliai, burokai, grieščiai irgi labai naudingos daržovės. Petražolės (petruškos) ypač naudingos.

GILUS KVĖPAVIMAS

Labai dažnai pakartojamas sveikatingumo punktas, bet, deja, taipgi labai dažnai pamirštas punktas. O tai negerai, tai apsilaidimas. Juk giliai pakvėpuoti negi kokio sunkenybė. **Giliai pakvėpuoti** gali bet kada, kada tik užėina ant minčių. Sėdėdamas prie darbo, rašydamas ar skaitydamas, vaikščiodamas, o labiausiai gult eidamas ir iš ryto atsikėlęs būtinai bent keletą kartų pakvėpuok giliai, visu pilvu. Pilvu? Taip, pilvu. Atseit, kad tau pilvas kilnotųsi nuo žemyn stumčiojamos dangos (diafragmos, užudangos).

Kai kvėpuoji laisvai, natūraliai, tai toks procesas vyksta savaime. Tokį natūralų kvėpavimą reguliuoja žemųjų smegeninių centrų narvelių grupės. Savo ruožtu, tą smegeninį kvėpavimo centrą kontroliuoja kraujo ir audinių reakcija, angliadario dujų kiekis kraujyje.

Paprasto natūralaus kvėpavimo nepakanka. Reikia dar valingai, savo noru ir valia pakvėpuoti giliai, vartojant tam tyčia kvėpavimo raumenis krūtinės narvoje! Kai kvėpuoji giliai, tai dangos žemyn nusileidžia nuo pilnai įkvėputų plaučių. Dangos tada spustelia ir vidurių liaukas, jas masažuoja ir akstina, ir tai gerai atsieina viduriams ir visam organizmui..

Sistemiškas **gilus kvėpavimas** pataiso kraujo reakciją, didina jo šarmingumą, gairina visą organizmą.

Motina ir duktė apie kritusį didvyrį

Poeto Vytauto Montvilos eilės, kupinos protesto prieš buržuazinės santvarkos neteisybę Lietuvoje, kupinos tikėjimo ateitimi, šviesiu rytojumi, skambėjo kaip proletariato kovos daina. Jo tvirtos darbininko rankos socialistinės Tėvynės labai atidavė savo didelį poeto-tribūno talentą. Su tūkstančiais hitlerinių grobikų nužudytų žmonių — IX forto kankinių — V Montvila šiandien ilsisi didžiajame brolių kape. Šio šviesaus žmogaus, drąsaus kovotojo ir aistringo poeto vardas visada gyvas lietuvių liaudies širdyse.

Žiupsnelį atsiminimų apie Vytautą Montvilą pasakoja jo žmona ir duktė.

Kiekvieną dieną mudvi su Saulute skaitom jo laiškus. Seniai mokam juos atminti, bet neskaityti — negalime. Tiek meilės juose, tvirtumo, tikėjimo. Jau greit dvidėšimt metų, kai mes nebematome jo šypsenos, negirdime jo žingsnių, bet kasdieną kalbam su juo.

Pagelto laiško lapelis. Jis rašytas trisdešimt šeštaisiais. "... Aš tau nieko nepažadėjau per vestuves ir niekuomet nieko nežadėsiu, bet visada padarysiu, ką galėsiu. Tik labai nesisielok, nes ašaros nieko nepadės. Juk mes pripratę kentėti ir prieš savo akis matyti vien juodus debesis, kaip tu sakai. Aš pasiryžęs dalytis su tavim tuo, ką turėsiu. Ne apie mirtį, apie gyvybę galvok... Skaudu netekti tėvo ir namų, bet aš jį atstosiu, o namus mes savo sukursim".

Toks jis buvo iki paskutinės dienos. Niekad nenusimindavo, nors ir kaip sunku būdavo. Ir vis guosdavo.

— Viskas bus gerai. Viską pergyvensim. Tikėk.

Aš tikėjau. Tikėjau nuo pirmųjų žodžių.

... Susituokėm. Jis išvažiavo į Kauną darbo ir pastogės ieškoti. Netrukus ir aš atkeliavau. Su mažu ryšulėliu, pagalve rankoj ir dukrele po širdim.

Įsivedė jis mane į susmegusį, vienu langeliu kambarėlį, ir pradėjome gyventi.

Vytautas švilpaudamas partempė kažkokių dėžių, senų lentų ir sukalė "lova". Prisikimšom maišą šiaudų. Nusipirkom porą šaukštų.

O darbo vis nebuvo. Gyvenom iš atsitiktinių vertimų. Būdavo, paimam avanso, o kol knyga išeina — jau nėra nė cento. Tekdavo ir man eiti dirbti. Siūdavau pas žmones. O jis tada supdavo dukrelę, laukdavo manęs, šildydavo valgį. Naktimis rašė eiles.

Vytautas labai mylėjo dukrelę. Niekada neišėjo iš namų nepabučiavęs, jos rankutės savoje nepalaikęs.

— Kuo tu būsi, Saulute? — klausdavo.

— Rašysiu, kaip tu...

Jis po to juokaudavo draugams, kad, jei nespės ko nors užbaigti gyvenime — dukrelė tęs.

Vėliau, kai jam teko išvažiuoti į Vilnių, kiekviename laiške klausdavo apie ją, rūpinosi. "Negaliu net įsivaizduoti kaip mūsų žiburiukas dabar atrodo — taip seniai mačiau. Gal jau didelė, o gal visai neauga tas pipiras?" — rašė vienam laiške.

... Taip. Augo mūsų žiburiukas. Ir užaugo. Dabar studentė, universitetą greit baigs. Bet aš niekada neužmiršiu pirmosios mūsų žiemos Kaune. Gyvenome nekūrentam rūsy. Saulutė sunkiai susirgo. Kas dieną vis blogiau. Jau paskutinis skatikas atiduotas vaistams, ir gydytojas neina į namus neužmokėjus.

Klūpau prie lovelės ir raudu. Ką daryti, ką? Vytautas stovi prie lango dantis sukandęs. Staiga atsisuko:

— Mes dejuosim, o ji kentės?!

Paėmė mergytę ant rankų, susupo, suvyستė ir išsinešė klykiančią pro duris. Bėgu paskui klupdama. Tylim abu. Taip prabėgom visą žaliakalnį.

Vaikų ligoninė. Padėtis pasirodė labai sunki. Reikia skubiai guldyti.

— Ar turit kuo užmokėti?

- Ne...
- Kur dirbate?
- Bedarbis.

Ne, jie negali tokių priimti.

— Negi ji mirs gatvėje?! — sušuko Vytautas.

Priėmė. Tik pasirašėme raštą, kad pini-gus išieškos iš mūsų nekilnojamo turto.

Saulutė buvo išgelbėta. Po to ne kartą lankėsi policija. O turto jokio neturėjom.

Niekur negaudamas darbo, Vytautas pa-galiau šiaip taip įsitaisė "Atžalos" knygy-no pardavėju. 1940 metų pradžioje knygy-no skyrius išsikėlė į Vilnių. Išvažiavo ten ir Vytautas.

— Juk aš niekad nemačiau Vilniaus. Su-prask. Vaikštau jo gatvėm — net sapnuo-jasi. Pagyvensiu čia, pabūsiu, knygą apie jį parašysiu, — kalbėjo.

Laiškuose iš Vilniaus labai ilgėjosi mūsų, ypač Saulutės. Vis žadėjo, kuo greičiau su-grįžti. Gyveno jis tamsiame ir drėgname knygy-no sandėly. Jaučiau iš laiškų, kad tas darbas jam buvo įsiėdęs iki gyvo kaulo. Rašė, norįs sugrįžti. "Juk tu žinai, kad aš seniai svajoju apie kambarį, kur galėčiau pastatyti rašomą stalą. Aš tada galėčiau dirbti niekeno nekliudomas, jausti tave ša-lia savęs, girdėti tavo žingsnius ir Saulutės balselį. Pagaliau bent kartą aš išsinarpa-liosiu iš biznieriškų pinklių ir atsiduosiu sa-vo mylimam darbui", svajojo vienam laišk-e. O paskutiniame laiške Vytautas rašė, kad Kaunan sugrįšiąs birželio -5-ąją. Kaip dabar prisimenu — įžengė jis pro duris vi-sas nušvitęs, linksmas:

— Su tarybiniais tankais parvažiavau. Dabar, Kasčiuk, tik gyventi, tik rašyti!

Niekada nemačiau Vytauto tokio ener-gingo, tokio gyvo, kaip tomis keturiasde-šimtųjų metų birželio dienomis. Jis vis sku-bėdavo — tai į mitingus, kur skaitydavo sa-vo eiles, tai į redakcijas, tai į kaimą dalinti kumečiams žemę. Vis tarp žmonių, vis lyg ugnimi deginamas. Grįždavo tiesiog spindėdamas, išpūdžių kupinas, džiugiai nusiteikęs. Už pirmąjį honorarą mes tada pirkome rašomąjį stalą ir kėdę. Kažkaip net didžiudamasis atsisėdo jis už stalo. Nuo to laiko čia gimė Vytauto eilėraščiai. Prisimenu, jis sakėsi rašas poemą apie Ka-

rolį Poželą, vertė Majakovskį.

Vytautas visad ką sukūręs garsiai skai-tydavo mudviem su Saulute.

— Paklausk, ar supras paprasti žmonės, tokie, kaip tu?

Atmintiną 1941 metų birželio 22 dienos rytą, prikelta sprogimų ir dundėjimo, įbė-gau į jo kambarį. Vytautas, kaip ir šian-dien akyse matau, stovi prie lango vien-marškinis, susikaupęs. "Karas" — tepasa-kė ir pradėjo ruošti miestan.

Grįžęs pasakojo, kad jau pirmas žings-nis nepasisekęs. Mieste sutikęs savo prie-šą. "Ką tu, Montvila, dabar veiksi? Ką agituosi?" — pašaipiai tas paklausęs. "Ne-ilgai ir tu šokinėsi su baltu raisčiu ir šautu-vu!" — atrėžęs jam Vytautas.

Iš miesto jis grįžo namo neramus. Gal trečią karo dieną, jau vokiečiams užėmus Kauną, jis pasakė:

— Neilgai... Viskas bus gerai. Čia irgi reikalingi žmonės, — ir sėdo versti Maja-kovskį. Paskiau vis dažniau išeidavo iš namų, ieškojo savo draugų ir ryšių. Saky-davau:

— Nesirodyk geriau, Vytautai.

— Negaliu ramiai, rankas sudėjęs sėdėti ir laukti, — buvo jo žodžiai.

Kartą Vytautas nesirodė namuose kelias dienas. Tada, tyliai pabučiavęs Saulutę, pa-ėmęs apsiaustą, maisto ryšulėlį, kurį turė-jau paruošusi, mano nuotrauką, jis atsisvei-kino.

— Kas žino, gal teks kuriam laikui išsi-skirti.

O mane nuo pirmos karo dienos slėgė baisus nujautimas. Vytautas, tai pastebė-jęs, mane ramindavo. Toks jis buvo visa-da: kitais rūpintis, o save pamiršti.

Pamažu Vytautas darėsi linksmesnis. Jo judrios, gyvos akys šviesėjo. Dienomis kaž-kur vaikščiojo, o naktimis rašė. Tą liepos šeštąją, sekmadienį, jis buvo gerai nusitei-kęs. Jis žaidė su Saulute, mokė ją skaityti, net dainavo.

— Rytoj turiu svarbų svarbų... susitiki-mą, — pasakojosi. Matyt, kad Vytautas bu-vo suradęs savo draugų pėdas. Pirmadienį, anksti rytą, išėjo.

Po pietų prie namo, kur gyvenome, su-stojo mašina. Keli vokiečiai ir vertėjas įsi-

brovė į kambarį.

— Sakyk, kur Montvila?

Jie pradėjo grioztis jo knygoje, surado pluoštelį Vytauto ranka rašytų lapelių su Majakovskio eilėraščių vertimais. Majakovskį Vytautas vertė iki pat suėmimo dienos. Besigriozdžiant hitlerininkams, pažvelgiau pro langą ir nustebau: mūsų namelio stovėta pakalnėje, o į ją, matau, leidžiasi Vytautas. Iš jo eisenos, iš veido supratau: ateina gerą žinią nešdamas. Kažkodėl tada pagalvoju: vėl atlapa apykakle. Taip visada. Ir jis sakydavo:

— Tegul vėjas pučia krūtinėn!

Ispėti apie gresiantį pavojų negalėjau. Išvedė jį į kambarį, hitlerininkai pirmiausia paklausė, kur Salomėja Nėris, Petras Cvirka. Sučiauptomis lūpomis ištarė:

KOSTAS KUBILINSKAS

BALTIJOS LAŠELI, TYRAS GINTARĖLI

Baltijos lašeli, tyras gintarėli,
Kas tave ant rankų išnešė, iškėlė?
Kas tave apjuosė žiburėlių juostom,
Kad tu, gintarėli, niekad nepajuostum...

Baltijos lašeli, tyras gintarėli,
Tu matei, kaip kraujas sunkėsi į smėlį...
Kas praliejo kraują už tave prie marių?
Tu paklausk motulių — eglų žaliaskarių...

Baltijos lašeli, tyras gintarėli,
Kas tave griuvėsių pelenuos pakėlė?
Kas pastatė baltas marmuro kolonas
Po žaliojom liepom, po baltais kaštonais?

Baltijos lašeli, tyras gintarėli,
Tu matei, kaip žemė piktžolėm sužėlė...
Kas, rūdžių paėstą, nušveitė noragą,
Kas išvarė pirmą rupią žemės vagą?

Baltijos lašeli, tyras gintarėli,
Kas aušros varpelį — pilką vyturėlį
žadino dainuoti apie žemės laimę
Varganų vyžuotų duondirbėlių kaime?

— Nežinau. Čia jau jūsų darbas žmones persekioti!

Kambarin įbėgusią Saulutę Vytautas pakėlė, pamėčiojo aukštyn ir perdavė man. Atsisveikinom, o Saulutė šaukė.

— Tėveli, kur važiuoji? Ir aš...

Ilgai dar mačiau, kaip Vytautas mojavo ranka atsisveikindamas, kol mašina pasislėpė už kalno...

Kartą, tur būt, 1941 metų pavasarį, kažkaip iš šnekos išėjo apie senatvę.

— Ne, Kasčiuk, mirsiu aš neramiai, kovos lauke, — pasakė jis.

Tokį — šviesų ir s tiprų — prisimename Vytautą Montvilą.

**Konstancija Montvilienė ir
Saulutė Montvilaitė**

Baltijos lašeli, tyras gintarėli, —
Partija ant rankų išnešė, iškėlė,
Išnešė, iškėlė čia tave į saulę,
Nuo tavęs nubloškus smurtą ir apgaulę.

Baltijos lašeli, tyras gintarėli,
Brolių rusų kraujas sunkėsi į smėlį. —
Su žvaigždėm kapeliai — ne su beržo
kryžiais —
Amžiams mus surišo švento kraujo ryšiais.

Baltijos lašeli, tyras gintarėli,
Darbininkų rankos čia tave pakėlė:
žali Vilniaus bromai su baltom kolonom
žėri, pasipuošę vėliavom raudonom.

Baltijos lašeli, tyras gintarėli,
Pirmąją velėną artojėliai kėlė,
Sutryptą fašistų į klojimo padą,
Plėšė jie velėną, lyg nuo žemės badą.

Baltijos lašeli, tyras gintarėli,
Kaip artojų dainių — pilką vyturėlį,
Taip ir mus žemelė žadino dainuoti,
Tau rankas ir širdį — viską atiduoti.

Tą neužmirštamą vasarą prieš 20 metų

V. VITKAUSKAS

Naujas gyvenimas virte virė visoje Lietuvoje. Buvo pakeistas buržuazinis teismų santvarkos įstatymas. Iš teismų buvo pašalinti liaudžiai priešiški žmonės. Valstybė įvedė savo kontrolę įmonėse, bankuose, akcinėse bendrovėse. Valstybės kontrolieriai glaudžiai bendradarbiavo su įmonėse įsikūrusiais darbininkų komitetais. Liaudies vyriausybė ėmėsi skubių priemonių nedarbui likviduoti. Atitinkamos naujos ministerijos pradėjo organizuoti nemokamą gydymą, švietimą. Buvo sumažintas butų nuomos mokestis, atpigintas naudojimas elektros energija.

Tolesnėje darbo eigoje, greta daugybės kasdien sprendžiamų naujų klausimų, Liaudies vyriausybė sparčiai ruošė rinkimų įstatymą. Komunistų partijai ir Liaudies vyriausybei buvo aišku, kad svarbiausius mūsų krašto santvarkos klausimus, jos ateities likimą turi spręsti patį liaudis, jos išrinkti atstovai. Liaudies vyriausybė taip pertvarkė rinkimų įstatymą, kad jis būtų tikrai demokratinis, ir darbo žmonės galėtų išreikšti savo valią. Naujasis įstatymas panaikino visus buržuazijai valdant veikusius rinkiminius suvaržymus. Komunistų partijos iniciatyva buvo sukurta Lietuvos Darbo liaudies sąjunga, kurios platforma — tikras visos darbo liaudies vienybės pagrindas. Savo rinkiminėje programoje Lietuvos Darbo liaudies sąjunga išskėlė šūkį, kad iškovotą laisvę galima išsaugoti ir sustiprinti paskelbus Tarybų valdžią ir mūsų kraštui įsijungus į didžiąją Tarybų Sąjungą. Visoje mūsų šalyje vyko rinkiminiai susirinkimai. Juose buvo reiškiamas visiškas pritarimas Liet. Darbo liaudies sąjungos programai, nuolat skambėjo šūkis, jog Liaudies Seime nebus vietos nė vienam liaudies priešui. Visa Lietuva gyveno nepaprasto entuziazmo dienas.

Nuolat didėjančių darbų įkaršty, kai man kasdien bemaž tuo pat metu, kaip krašto apsaugos ministru, reikėjo dalyvauti minis-

trų tarybos posėdžiuose, o kaip kariuomenės vadui, skubiai spręsti daug neatidėliotinių ginkluotųjų pajėgų pertvarkymo klausimų, pasidarė aišku, kad toliau jokia būdu nebus įmanoma suderinti krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vado pareigų. Kariuomenės vadu reikėjo paskirti kitą asmenį. Buvo parinktas brig. gen. Baltušis-Zemaitis. Su juo aš buvau pažįstamas dar nuo I pasaulinio karo laikų. Paskyrus jį Lietuvos kariuomenės vadu, mes greit radome bendrą kalbą, ir nuo tada kariuomenės pertvarkymo darbas vyko greičiau ir sėkmingiau.

Rinkimų rezultatai

Kaip kad buvo paskirta, liepos 14—15 d. įvyko Liaudies Seime rinkimai, parodę pakilusį liaudies sąmoningumą. Juose dalyvavo virš 95 proc. visų turėjusių teisę balsuoti. Už Lietuvos Darbo liaudies sąjungos kandidatus balsavo 1,375,349 rinkėjai,—tai yra virš 99 proc. visų dalyvavusių rinkimuose. Tai buvo nepaprastos istorinės reikšmės įvykis Lietuvos gyvenime. Per visą lietuvių tautos gyvavimą pirmą kartą prie valstybės vairo atsistojo ne išnaudotojų klasių atstovai, bet darbininkų, darbo valstiečių ir darbo inteligentijos atstovai.

Po rinkimų visą Lietuvą užliejo nauja susirinkimų ir mitingų banga. Šiuose susirinkimuose ir mitinguose darbo liaudis vieninai reikalavo tarybinės santvarkos, ir kad Lietuva įeitų į Tarybų Sąjungą, kaip lygiaateisis narys. Lietuvių tauta karštai reiškė savo norą žengti į ateitį kartu su broliškėmis Tarybų Sąjungos tautomis, nes tik galingoje socialistinių respublikų sąjungoje Lietuva, apsaugota nuo imperialistinių ryklių, galės būti tikrai nepriklausoma.

Liepos 21 d. susirinko Liaudies Seimas. Prieš pradėdant sesiją, Liaudies Seimo atstovai kolektyviai pagerbė 1926 m. sušaudytus keturis komunistus: Požėlą, Greifenber-

gerį, Čarną ir Giedrį, kurie buvo pirmosios kruvinojo Smetonos režimo aukos ir negavo sulaukti šviesios socializmo įkūrimo dienos. Prie sušaudytųjų kapo atstovas K. Didžiulis pasakė jausmingą kalbą, kuri buvo užbaigta iškilmingu pasižadėjimu įgyvendinti jų ir liaudies troškimus bei reikalavimus. Po iškilmingo pasižadėjimo, orkestrui grojant žuvusiųjų maršą, ant sušaudytųjų kapo buvo padėti vainikai: Liaudies Seimo atstovų, Lietuvos Komunistų partijos Centro Komiteto, Profesinių sąjungų, Lietuvos Rašytojų draugijos ir kitų organizacijų.

12 val. Liaudies Seimo posėdžio pradžia. Nuo pat ryto ne tik kauniečiai, bet ir daug iš provincijos atvykusių darbo žmonių, tirstai apstoję Valstybės teatrą, laukė seimo nutarimų.

Liaudies balsas

Teatras pilnutėlis. Seimo posėdį atidarė einas respublikos prezidento pareigas J. Paleckis. Iš pradžių jis labai plačiai apžvelgė niūraus buržuazinio laikotarpio istoriją, pilną priespaudos, kančių, vargo, pilną nepasotinamų turto grobikų, ypač pabrėždamas nepaliaujamą atkaklią liaudies kovą, kurios eigoje įsitikinusi, kad Lietuvai visai nepakeičiui su imperialistiniu pasauliu, liaudis seniai nukreipė savo žvilgsnį į rytus.

Baigdamas savo kalbą, drg. Paleckis pasakė: "Liaudies Vyriausybė atiduoda Lietuvos likimą į Liaudies Seimo rankas ir laukia jo sprendimo svarbiausiais mūsų krašto klausimais".

Po J. Paleckio kalbos posėdžiui pirmininkauti pakviečiamas seniausias atstovas L. Adomaskas, kuris paskui buvo išrinktas nuolatinis Liaudies Seimo pirmininkas.

Viena po kitos seimą pasveikinti atvyko darbininkų ir valstiečių delegacijos.

Po to buvo priimta dienotvarkė. Pirmuoju dienotvarkės klausimu buvo iškeltas klausimas dėl valstybinės santvarkos Lietuvoje.

Priimtoje "Deklaracijoje apie valstybės santvarką" sakoma:

"Liaudies Seimas, išreikšdamas vieningą Lietuvos laisvos darbo liaudies valią, skelbia, kad Lietuvoje įvedama Tarybų santvarka.

Lietuva skelbiama Socialistine Tarybų Respublika. Nuo šios dienos visa valdžia Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje priklauso miesto ir kaimo darbo žmonėms, kurie tarybose atstovaujami savo atstovų".

Drg. A. Sniečkui pasiūlius, tą pačią dieną į dienotvarkę įtraukiamas klausimas dėl Lietuvos įstojimo į Tarybų Sąjungą. Pateikdamas svarstyti Liaudies Seimui šį klausimą, drg. A. Sniečkus pasakė:

"Visi Lietuvos darbo žmonės šiandien reikalauja prisidėti prie galingos Tarybų Sąjungos tautų šeimos.

Todėl mes, Kauno, Vilniaus ir šiaulių apygardų atstovai, pasitarę nutarėm pasiūlyti įnešti šį prisijungimo prie Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos klausimą į mūsų darbotvarkę.

Tarybų valdžios įvedimas Lietuvoje savaime dar negali duoti tvirtos garantijos išlaikyti socialistinę Lietuvą nuo bet kurių kitų imperialistinių pasikėsimų į jos gyvumą.

... Mūsų šalies prisidėjimas prie Tarybų Sąjungos užtikrins greitą, spartų socialistinės statybos vykdymą. Tarybinių penkmečių išugdytoji stambi socialistinė pramonė pakels mūsų krašto ūkį, parazitų nuniokotą, į tokias aukštybes, apie kurias tebuvo galima tik svajoti".

Baigiamojoje savo kalbos dalyje drg. A. Sniečkus pasakė:

"Draugai atstovai! Mums visiems turi būti aišku, kad Lietuvos liaudis gali turėti tik vieną kelią, jei ji nori gyventi laimingai ir laisvai. Tas kelias — prisidėti prie Tarybų Sąjungos. Bet kuris kitas kelias būtų mūsų kraštui pražūtingas".

Šituos drg. A. Sniečkaus žodžius Seimo atstovai palydėjo audringais plojimais.

Drg. A. Sniečkaus pasiūlytu klausimu pasisakė atstovas P. Pakarklis. Jis pareiškė, kad Lietuvos įstojimas į Tarybų Sąjungą logiškai išplaukia iš pirmosios deklaracijos dėl Lietuvos valstybės santvarkos. TSRS yra valstybė, savanoriškai sudaryta iš lygiateisių tarybinių socialistinių respublikų. Gyvenimas parodė, kad sąjunginių respublikų bendradarbiavimas suteikė joms negirdėtą klestėjimą, didingą jų ekonomijos ir kultū-

ros pakilimą. Pavyzdžiai rodo, kad Tarybų Sąjungoje nėra vadinamųjų pakraščių, panašių į buvusios Lenkijos "kresus", panašių į imperialistinių valstybių kolonijas. Taikingas, kūrybingas sąjunginių respublikų darbas galimas tik todėl, kad šios respublikos sudaro galingą, nenugalimą sąjungą, tuo tarpu kai izoliuotas atskirų respublikų gyvenimas būtų nepastovus, netikras dėl nuolatinio kapitalistinių valstybių grasinimo jų gyvavimui, Liaudis reikalauja, kad Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika įstotų į didžiąją, nenugalimą Tarybų Sąjungą.

Diskusijose pasisakė daugelis atstovų. Jie visapusiškai įrodė siūlomo sprendimo svarbumą ir logiškumą.

Istorinis žygis

Po to vienbalsiai, griausmingoms ovacijoms aidint, buvo priimta "Lietuvos įstojimo į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos sąstatą deklaracija", kuria buvo nutarta: "Prašyti Tarybų Aukščiausiąją Tarybą priimti Lietuvos Tarybų Socialistinę Respubliką į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos sąstatą sąjungine respublika, tais pačiais pagrindais, kuriais įeina į TSRS Ukrainos, Gudijos ir kitos sąjunginės respublikos".

Šios dvi pirmosios deklaracijos padėjo Tarybų Lietuvos teisinius pagrindus. Todėl 1940 m. liepos 21 diena yra Tarybų Lietuvos gimimo diena, diena, kai buvo atkurta Tarybų valdžia, kurią užsienio imperialistai ir vietinė buržuazija užsmaugė dar 1919 metais.

Tolesnėje savo darbų eigoje Liaudies Seimas priėmė kitas labai svarbias deklaracijas. Buvo nutarta paskelbti žemę su jos gelmėmis, miškus ir vandenį liaudies, visos darbo žmonių valstybės nuosavybe. Seimas nutarė nustatyti visoje Lietuvoje 30-ties hektarų normą, o žemės perteklių, viršijančių šią normą, paversti valstybiniu žemės fondu, iš kurio nemokamai išdalyti žemę bežemiems valstiečiams.

Ši deklaracija sudarė pagrindą didžiajam žemės pertvarkymui, kurio išdavoje buvo panaikintas dvarininkų viešpatavimas ir pa-

kirsta buožių įtaka. Lietuvos žemių šeimininkais pasidarė darbo valstiečiai.

Liepos 23 d. įvykusiame Liaudies Seimo posėdyje buvo nutarta nacionalizuoti pramonės įmones ir bankus, paverčiant kapitalistų turtus visaliaudiniu, valstybiniu turtu.

Tą pačią Liepos 23-ją dieną Seimas, baigdamas savo darbą, išrinko komisiją Lietuvos TSR konstitucijos projektui paruošti ir Įgalioją Komisiją įteikti TSRS Aukščiausiąjai Tarybai prašymą priimti Tarybų Lietuvą į Tarybų Sąjungos tautų broliškąją šeimą. Į šią delegaciją sudėti buvo išrinkta 20 žmonių: J. Paleckis, M. Gedvilas, L. Adomuskas, M. Mickis, A. Venclova, I. Gira, V. Vitkauskas, M. Šumauskas, K. Didžiulis, P. Cvirka, S. Nėris, Kazimieras Petrauskas, P. Zibertas, S. Vaineikienė, I. Meskupas, V. Ditkevičius, Pranas Petrauskas, J. Demskis, M. Kutraitė, B. Abdulskaitė.

Istoriniai Liaudies Seimo nutarimai visoje Lietuvoje, net tolimiausiuose jos kampeliuose, buvo pažymėti daugybe naujų džiaugsmo susirinkimų, mitingų ir manifestacijų. Visur ir visų buvo pabrėžiama, kad tie nutarimai išreiškia seniai jau puoselėtas Lietuvos darbo žmonių viltis. Tai buvo tikrai nepaprasti darbo žmonių laimėjimai.

Tuojuo po Liaudies Seimo sesijos Lietuvos Komunistų partijos Centro Komitetas, tikslu nukreipti visų Lietuvos darbo žmonių entuziazmą į kūrybinį darbą, išleido atsišaukimą, pavadintą "Į visus Lietuvos darbo žmones!". Atsišaukime sakoma: "Pasiskelbėm Tarybų Socialistinę Respubliką. Tačiau žinokime, kad vien tik seimo nutarimai mums dar socialistinės respublikos neduos. Tuos istorinius nutarimus reikia įvykdyti, **turim socialistinę Lietuvą sukurti**".

Kaip matome, šis atsišaukimas yra giliai protingas ir tėviškai nuoširdus visų istorinių veiksmų vadovas, Komunistų partijos pamokymas, kas darytina, norint užtikrinti pirmuosius pasiektus laimėjimus, sukurti klestinčią socialistinę Lietuvą.

Mūsų didžioji misija

Liepos 30 d. 12:50 val. delegacija išvyko į Maskvą. Tiek Kaune, tiek Kaišiadoryse, tiek Vilniuje, delegacijos išlydėti susirinko

didžiulės darbo žmonių minios. Visi mums nuoširdžiai linkėjo kuo sėkmingiausiai įvykdyti istorinę misiją.

Važiuojant per Baltarusiją, delegacija buvo sutikta ir pasveikinta gausiai susirinkusios visuomenės Molodečne. Atvykę į Minską, mes buvome sutikti labai iškilmingai, su garbės sargyba. Aikštėje prie Tarybų rūmų įvyko labai gausus sveikinimo mitingas. Delegacijos vardu į sveikinimus atsakė J. Paleckis.

Liepos 31 d. 11:30 val. delegacija atvyko į Maskvą. Baltarusijos stoties perone pilna sutinkančiųjų. Jų priešaky — partijos Maskvos komiteto sekretorius A. Ščerbakovas, TSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumo sekretorius A. Gorkinas, Gynybos Liaudies Komisarariato atstovas Mereckovas ir daug kitų aukštų asmenų. Delegaciją pagerbia garbės sargyba. Groja orkestras. Aplink aidi plojimai ir sveikinimo šauksmai. Daugybė gėlių puokščių apdovanotus delegacijos narius šio puikaus miesto šeimininkai lydi į stoties aikštėje įrengtą tribūną. Aplink didžiausios žmonių minios. Prasideda mitingas. Pirmasis pasveikina A. Ščerbakovas. Be kita ko, jis pasakė:

“Draugai, lietuvių tautos atstovai! Jūs atvažiavote į Maskvą, į miestą, į kurį kryps ta viso pasaulio dirbančiųjų žvilgsniai. Jūs čia pamatysite, kaip pasikeitė mūsų gyvenimas, kaip pasikeitė mūsų fabrikai ir įmonės, kaip pasikeitė patys žmonės. Jūs pajusite socialistinės santvarkos varomąją jėgą, moralinę ir politinę tautų vienybę, tarybinį patriotizmą ir tautų draugystę vieningoje, broliškoje Tarybų šalies šeimoje”.

Po Ščerbakovo Maskvos darbininkų, tarnautojų ir inteligentijos vardu delegaciją sveikino Markovas.

Atsakomąją kalbą pasakė J. Paleckis. Jis kreipėsi tokiais žodžiais:

“Didžiosios Tarybų Sąjungos piliečiai! Didžiojo miesto — didžiosios proletariato vilties sostinės piliečiai! Lietuvių tauta pasakė savo žodį. Pasakė tą žodį, kurį ilgai ji nešiojo savo krūtinėje, ilgai laukė to momento, kada bus galima jį balsiai ir aiškiai tarti. Ji išsaugojo tą žodį, nežiūrint visų žabangų imperialistinės politikos, kuri taip

spaudė vadinamą nepriklausomą Lietuvą. Ji išsaugojo tą žodį kalėjimuose tos buržuazinės Lietuvos valstybės, kurios šiandien jau nebėra. Ji išsaugojo tą žodį, nežiūrint visų aukų. Tas žodis buvo, — kad lietuvių tauta nori ir turi būti pilnateisis didžiosios Tarybų Sąjungos narys...”

Po J. Paleckio trumpą žodį tarė Liudas Gira.

Pasibaigus sutikimo mitingui ir delegacijai vykstant į Maskvos viešbutį, sausakimšai užpildžiusi Gorkio gatvės šaligatvius, Maskvos visuomenė džiaugsmingais plojimais ir sveikinimais šauksmais visą keliją lydėjo lietuvių tautos atstovus.

Rugpiūčio 1 d. įvyko pirmasis Aukščiausiosios Tarybos posėdis. Pertraukų metu susipažinome su eile žymių vyrų, kaip profesorius Šmidtas, Tarybų Sąjungos Didvyriai Papaninas ir Vodopianovas, rašytojai Aleksiejus Tolstojus, Michailas Šolochovas ir kt.

1940 m. rugpiūčio 3 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos posėdy buvo sprendžiamas Lietuvos TSR priėmimas į Tarybų Sąjungą. Posėdžio pradžioje, kai Komunistų partijos ir vyriausybės vadovai, visi Aukščiausiosios Tarybos deputatai buvo užėmę savo vietas, mūsų delegacija iškilmingai įėjo į salę. Priešaky P. Zibertas su vėliava, paskui jį K. Didžiulis ir M. Šumauskas, nešini meniškai apipavidalinta Liaudies Seimo deklaracija. Paskui juos ėjo kiti delegatai. Salėje delegacija sustojo priešais Aukščiausiosios Tarybos prezidiumą abipus vėliavos ir deklaracijos.

Delegacijos vardu kalbą pasakė J. Paleckis. Iškilmingai skambėjo jo kalba, kurioje, nupiešus buržuazinės santvarkos Lietuvoje vaizdą, nepaprastai entuziastingai ir ryžtingai buvo pareikštas Lietuvos liaudies troškimas toliau žengti su Tarybų Sąjunga.

J. Paleckiui baigus kalbėti, po ilgai trukusių plojimų, Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas paprašė delegacijos narius užimti vietas tarp Tarybos deputatų.

Po to sekė Prano Petrausko kalba, palydėta gausiais plojimais. Į tribūną pakyla Salomėja Nėris. Jos poema, nepaisant kuklaus, tyloko poetės balso, skambėjo nepa-

prastai didingai ir buvo palydėta ištisovacijų griaustinio.

Nuoširdžias kalbas pasakė M. Mickis ir P. Zibertas. Pastarasis visiems padarė ypatingą išpūdį. TSRS Aukščiausiosios Tarybos deputatai, sužinoję, kad jis 20 metų išbuvo kalėjime, atkaklų kovotoją pagerbia atsisostojimu ir audringais plojimais. Nepaprastą išpūdį visiems padarė jo pareiškimas iš tribūnos:

“Nors mano jaunystė ir geriausieji metai praėjo kalėjime, — kalbėjo P. Zibertas, — aš, kaip ir visi mano draugai išlaisvintieji politkaliniai, jau pačią pirmąją dieną, kurią mus išleido į laisvę, visiškai užmiršome, kad dar vakar buvome už grotų. Tų baisių kalėjimo metų tarytum nė būti nebuvo. Toks didelis buvo mūsų entuziazmas, entuziazmas visos mūsų darbo liaudies, kuri apsupo mus didžiausiu rūpestingumu ir meile. Mes išėjome į darbą vėl jauni, stiprūs ir pilni laisvės džiaugsmo ir kūrybos jėgų, kaip ir visa Lietuvos darbo liaudis”.

Posėdžio pabaigoje TSRS Aukščiausioji Taryba priėmė tokį įstatymą:

“Lietuvos priėmimo į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungą Įstatymas

Išklausiusi Lietuvos Liaudies Seimo Įgaliotosios Komisijos pareiškimą, TSRS Aukščiausioji Taryba nutaria:

1. Patenkinti Lietuvos Liaudies Seimo prašymą priimti Lietuvos Tarybų Socialistinę Respubliką į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungą lygiateise Sąjungine Tarybų Socialistine Respublika.

2. Priimti Baltarusijos TSR Aukščiausiosios Tarybos pasiūlymą dėl perleidimo Sąjunginei Lietuvos Tarybų Socialistinei Respublikai švenčionių rajono, Vydžių, Adutiškio, Astravo, Varanavo, Radūnės rajonų—Baltarusijos teritorijos dalies su lietuvių gyventojų dauguma.

3. Prašyti Baltarusijos TSR Aukščiausiąją Tarybą ir Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą pateikti svarstyti Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Aukščiausiajai Tarybai tikslios sienos tarp Baltarusijos Tarybų Socialistinės Respublikos ir Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos nustatymo projektą.

4. Įvykdyti, remiantis TSRS Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) 34 ir 35 straipsniais, atstovų rinkimus į TSRS Aukščiausiąją Tarybą Sąjunginėje Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje.

5. Pavesti TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui skirti rinkimų dieną”.

Kaip matome, šiuo įstatymu Tarybų Lietuva ne tik buvo priimta į Tarybų Sąjungos sudėtį, bet dar gavo rytines pasienio sritis su lietuvių gyventojų dauguma.

Rugpiūčio 4 d. 13:30 val. J. Paleckis ir aš pasakėme per radiją trumpas kalbas.

Mūsų pasižadėjimai

J. Paleckio kalbos tekstas:

“Prieteliai, draugai! Iš Raudonosios Maskvos, tarptautinio proletariato kovų ir vilčių širdies siunčiu sveikinimą Įgaliotosios Lietuvos Liaudies Seimo delegacijos vardu. Mums teko didelė laimė būti dalyviais istorinio momento, kada mūsų tėvynės likimas pasuktas į naują kelią, kada Lietuva pasidarė pilnateisiu Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos nariu. Visos delegacijos ir savo vardu sveikinu jus visus, kaip Didžiosios Tarybų Sąjungos piliečius. Mūsų didžiųjų siekimų ir svajonių įvykdymas suteikia tuo didesnį džiaugsmą, kad prie mūsų tėvynės dabar ateina ir Rytų žemės — švenčionių apskritis ir kitos Tarybų Baltarusijos Respublikos dalys su lietuviška gyventojų dauguma. Kuo mes galime atsakyti į tuos didelius ir džiaugsmingus įvykius? Geriausias atsakymas į tai mano ką tik čia gautoji Alytaus mūrininkų statybininkų telegrama, kurioje rašoma, kad dėl šių įvykių jie nutarė pasižadėti padidinti gamybą 250 procentų. Ir jie jau įvykdė šitą pasižadėjimą, net ir perviršdami: vietoj 1000 plytų vienas žmogus padėjo 3000 plytų. Taigi 300 procentų pakėlė savo darbingumą. Gamybos pakėlimu, politinės sąmonės ugdymu ir visuomenės aktyvinimu daug ką pasieksime, kad didžioje Tarybų Sąjungos tautų šeimoje, vadovaujant Komunistų partijai... lietuvių tauta greitai išlygintų visas spragas ir atsilikimą, kurį paliko buržuazinė vyriausybė, ir vestų Tarybų Lietuva į žydinčią socializmo šalies respubliką”.

Mano kalbos tekstas:

“Brangūs draugai! Pirmiausia aš noriu kuo nuoširdžiau pasveikinti iš didžiosios Maskvos savo tautiečius, kaip naujus lygiaiteisius mūsų bendrosios tėvynės — Tarybų Sąjungos piliečius. Prieš keletą mėnesių man teko didelę laimę vesti mūsų kariuomenę į Vilnių, kurį mums antrą kartą gražino mūsų senas draugas ir užtarėjas — Tarybų Sąjunga. Kaip aš, taip ir mano vadovaujama kariuomenė, jautėme didelį dėkingumą Tarybų Sąjungai ir šlovingai Raudonajai Armijai, tačiau mūsų dėkingumas tuomet buvo begėdiškai suterštas provokaciniais smetoniškos valdžios veiksmais. Dabar padėtis pakitėjo. Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika priimta į Tarybų Sąjungą. Nuo šios dienos yra bendri ir mūsų džiaugsmas, ir mūsų rūpesčiai. Kaip Lietuvos Liaudies kariuomenės atstovas, aš drąsiai ir tvirtai pareiškiu, kad nuo šios dienos mūsų Liaudies kariuomenė, būdama Raudonosios Armijos sudėty, narsiai, didvyriškai gins brangias mums bendras idėjas...”

Rugpiūčio 5 d. į Tarybų Sąjungos sudėtį buvo priimta Latvija, o rugpiūčio 6 d. — Estija.

Rugpiūčio 9 d. mūsų delegacija buvo nuvykusi padėti vainiką ant V. Mickevičiaus-Kapsuko kapo. Po to A. Sniečkus, J. Paleckis, I. Meskupas ir aš buvome priimti Kremliuje J. V. Stalino. Stalinas labai domėjosi įvairiomis Tarybų Lietuvos gyvenimo sritimis. Su manimi jis kalbėjosi atskirais kariniais klausimais.

Rugpiūčio 10 d. aš vizitavau Gynybos Komisarą, Tarybų Sąjungos maršalą Timošenką. Dalyvaujant jo pavaduotojui ir Generalinio štabo viršininkui, buvo kalbėtasi apie Lietuvos Liaudies kariuomenės reikalus ir jos įjungimą į Tarybinę Armiją. Iš visų jų pusės buvo jaučiamas didelis palankumas. Tą pat dieną Kremliuje įvyko didelis priėmimas visų naujai į Tarybų Sąjungą įstojusių respublikų delegacijų garbei.

Karštai buvome sveikinami

Rugpiūčio 12 d. Tarybų Lietuvos delegacija, iškilmingai išlydėta, išvyko iš Maskvos į Kauną. Pakeliui — Minske, Molodečne, Vilniuje ji vėl buvo gražiai sutinkama ir nuoširdžiai sveikinama gausiai susirinku-

sios visuomenės, apdovanojant delegacijos narius gėlėmis. Kas žingsnis buvo jaučiama, kad mes, lietuviai, tikrai esame broliškų tautų šeimoje.

Pagalčiau sugrįžome į Kauną, kur buvome labai šiltai, nuoširdžiai sutikti tiek stotyje, tiek gatvėse. Visur darbo žmonės kėlė nepasakomai džiaugsmingas ovacijas.

Prasidėjo darbas. 1940 m. rugpiūčio 24—25 d. Kaune susirinko nepaprastoji Liaudies Seimo sesija. Tos sesijos metu buvo priimta Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija. Kartu su tuo buvo priimtas nutarimas, kuriuo Liaudies Seimas buvo paskelbtas laikinąja Lietuvos TSR Aukščiausiaja Taryba. Paskutinę sesijos dieną Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba išrinko Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumą ir patvirtino vyriausybę — Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos sudėtį. Be to, buvo priimtas nutarimas dėl Lietuvos TSR sostinės perkėlimo iš Kauno į Vilnių.

Tarybų Lietuvos sukūrimas ir jos įstojimas į Tarybų Sąjungą atskleidė mūsų liaudžiai ligi to neregėtus horizontus, kas kartas vis labiau žadino pasiryžimą kuo geriau dirbti, kurti gražią Lietuvą. Nepaprastai susiklausant, vieninga, džiūgaujanti, entuziastinga, savo rūpestingo, nenuilstamo, kovose išaugusio vadovo — Komunistų partijos vadovaujama, daug iškentėjusi Lietuvos liaudis nuo pirmos džiaugsmo minutės stoji itin rimtai, uoliai dirbti ir toliau nuėjo tuo didingu ir garbingu keliu, kurio ji ir šiandien tebeina.

Kaip laimės sapnas

Nuo to laiko, kai Lietuvos liaudis pasuko tarybiniu keliu, sukanka 20 metų. Nepaisant nesuskaitomų Didžiojo Tėvynės karo kančių ir sunkių žaizdų, tas dvidešimtmetis tartum lėkte pralėkė, kaip gražiausias, praieity niekad nesapnuotas laimės sapnas. Prisimenant čia mano tik stambiais broožais nušviestus Lietuvos gyvenimo momentus, kiekvienam doram lietuviui, kur šiandien jis bebūtų, lengva įsivaizduoti, koks žiaurus ir pražūtingas galėjo būti Lietuvos likimas, jei siaubingo karo sukuriuose ji būtų atsidūrusi ne kaip galingos Tarybų Sąjungos na-

rys, bet kaip nelaimingas Vokietijos satelitas, kuriuo ją norėjo padaryti buržuazinės Lietuvos parsidavėliški fašistiniai vadeivos, jėga tempdami į klastingus hitlerininkų spąstus. Bet Lietuvos liaudis savo sveiku protu gerai suvokė, kur jos tikrasis kelias į laimingą ateitį, ir todėl 1940 m. tuo keliu ji nesvyruodama, drąsiai, ryžtingai nuėjo. Teisingo liaudies sprendimo vaisiai kuo aiškiausi: Tarybų Lietuva, kaip galingos Tarybų Sąjungos narys, išliko gyva su visomis jai priklausančiomis žemėmis ir savo mylima sostine Vilniumi. Dabar mūsų Lietuva, Komunistų partijos vadovaujama, kartu su visomis broliškomis sąjunginėmis respublikomis, smarkiais tempais sėkmingai toliau vysto visas liaudies ūkio šakas, drąsiai stato komunizmą.

Tarybų Lietuvos dvidešimtmetis su visais istoriniais įvykiais vaizdžiai ir įsakmiai liudija, jog mes visi visais, kad ir sunkiausiais gyvenimo momentais, turime turėti prieš akis visų brangiausią vertybę — nesugriau-

namą tarybinių tautų draugystę, mylimą liaudį, jai dirbti, jai aukoti visas savo jėgas ir visada eiti su ja jos pasirinktu keliu.

Garbingą Tarybų Lietuvos sukūrimo dvidešimtmetį, deja, švęs ne visi kovų už laisvę dalyviai. Nemaža pačių garbingiausių, senų, ugningų laisvės kovotojų, kaip I. Meskupas, P. Zibertas, L. Adomuskas ir daug kitų, žuvo nuo fašistinių budelių rankų. Daugelis dėl sunkiose ilgametėse kovose, kalėjimuose ir neapsakomai pasišventusiam darbe prarastos sveikatos pirma laiko mirė. Šviesus jų atminimas amžinai paliks mūsų liaudyje. Jų darbai bus pavyzdys ir mums, ir sekančioms kartoms. O mes, gyvieji Tarybų Lietuvos sukūrimo dalyviai, kartu su jaunais komunizmo statytojais, kartu su visa liaudimi, nė akimirką neprasdami gaivaus, kūrybinio entuziazmo, visas savo jėgas, visą energiją pašvęsime kilniausiam tikslui, kad mūsų brangioji Tarybų Lietuva būtų dar gražesnė, dar laimingesnė.

A. Venclovos romanas "Gimimo diena"

"...Seimo atstovai, kaip vienas žmogus, į viršų pakėlė rankas. Kazys Giedrius pažvelgė į šalis — visi deputatai, sėdintieji salės priešakinėje pusėje, kaip ir jis, laikė dešines rankas iškėlę į viršų. Tai buvo neuzmirštama valanda — tik šiandien gimė Tarybų Lietuva, kuri rinkosi naują, dar nežinomą, bet platų ir šviesų kelią.

—Edvardai, — sušnibždėjo Elena. — Juk šiandien gimimo diena.

Edvardas lyg truputį nustebė, pakėlė antakius, pagalvojo, šyptelėjo ir atsakė:

—Kaip taikliai tu pasakei, Elena. Iš tikrųjų —

šiandien gimė Tarybų Lietuva! Ir ji amžinai bus su Tarybų Sąjunga!"

Taip rašytojas A. Venclova piešia istorinę lietuvių tautos dieną — 1940 metų liepos 21-ąją.

Šalia šios ištraukos, paimitos iš romano vidurio, matome ir kitus šviesius vaizdus, atskleidžiančius jaunos tarybinės respublikos darbininkų, darbo valstiečių ir inteligentijos džiaugsmingus pergyvenimus. Šiuose šviesiuose ir džiaugsmu dvelkiančiuose puslapiuose matome milžiniškas Lietuvos liaudies manifestacijas, gėrimės darbininko Kazio Giedriaus, dar-

bo valstiečio Prano Strimo, darbo inteligento Leono Vitkaus, studento Edvardo bei kitų paveikslais, atspindinčiais Lietuvos liaudies mintis ir jausmus. Savo mintimis nusikeldami dvidešimt metų atgal, stebime didžius ir staigius pasikeitimus Lietuvos gyvenime.

Nepaprastai reikšmingas savo tema A. Venclovos kūrinys iš dalies atspindi tai, kad socialistinės revoliucijos pergalė Lietuvoje 1940 metais neatėjo savaime, jog į tą pergalę atvedė ilgas Lietuvos Komunistų partijos vadovaujamos darbo žmonių kovos kelias. Šis kelias ir sudaro pagrindinį

kūrinio foną, kuriame autorius piešia istorinius vaizdus, parodo įvykius ir žmones.

Senas geležinkelio remonto dirbtuvių darbininkas Kazys Giedrius, prisimindamas jaunystės dienas, mato 1905 metų barikadas Peterburge, kur jis dirbo fabrike su savo puikiu kovos draugu Stiopka Gagarinu. Jis taip pat prisimena, kaip 1918 metais netoli Švenčionių sužeistą valstiečiai jį slėpė kluone, kaip jo žaizdas perrišinėjo jauna mokytoja. Ir paskui — buržuazinės Lietuvos kalėjime, o išėjus į laisvę — vėl kova... Jo namuke po grindimis buvo slapta spaustuvė, pas jį slapstėsi Lietuvos Komunistų partijos Centro Komiteto sekretorius. Tačiau bene didžiausias Kazio Giedriaus pasididžiavimas buvo tas, kad užaugino sūnus — Edvardą ir Joną, kurie, kaip ir tėvas, stojo į revoliucinės kovos kelią. Nors Edvardas, jau būdamas studentu, o vėliau šoferis Jonas už komunistinę veiklą pateko į kalėjimą, bet senasis proletaras nepalūžo. Jis aplinkui jautė tvirtą darbo žmonių šeimą. Kauno darbininkų vienybę, jų solidarumą rašytojas jautriai nupiešė scenoje po Jono suėmimo, kai į Giedrių namus atėjo darbininkų atstovas sužinoti, kokia pagalba reikalinga suimtojo tėvams.

Netrukus smetoniškoji žvalgyba ir jį patį suėmė

Aprašydamas politinių kalinių gyvenimą, A. Venclova su meile piešia jaunojo Edvardo Giedriaus paveikslą. Romane jautriai perteikiamos kalinių nuotaikos: "Kiekvienas jų galvojo apie žuvusius draugus, apie save, apie tą kovą, kuri ėjo ten, už kalėjimo sienų. Ir kiekvienas jų žinojo — jeigu sienos sugriūtų arba staiga atsivertų durys, jie, nė valandėlės nelaukdami, vėl pasinertų pavojų kupinoje kovoje, jie drąsiai, išsižadėdami savęs, eitų tuo keliu, kuriuo ėjo Karolis, Kazys, Rapolas..."

Kartu su kitais politiniais kaliniais išėjęs iš Kauno kalėjimo, Edvardas pradeda dirbti laikraštyje literatūriniu darbuotoju, rašo apybraižas, reportažus. Jaunasis žurnalistas atlieka ne tik redakcijos pavedimus, bet ir aktyviai dalyvauja visuomeniniame darbe.

Autorius įdomiai aprašo Edvardo ir jo talkininko komjaunuolio Andriaus Varnelio komandiruotę į Šilėnus, kur jie darbavosi ruošiantis Liaudies Seimo rinkimams. Judraus žurnalisto Edvardo personažas tarytum padeda romano autoriui toliau ir plačiau pažvelgti tuometinį socialistinės revoliucijos apimtą Lietuvos gyvenimą, arčiau susitinka su žmonėmis. Štai Edvardas susipažįsta su protingu, kilnios širdies Šilėnų miestelio gydytoju Le-

onu Vitkumi, sužino džiuginančias darbo valstiečių nuotaikas, o taip pat įsitikina, kad liaudies priešai nesnaudžia. Po to matome Edvardą Kaune rašantį apybraižas, kaip žurnalistą dalyvaujantį istoriniame Liaudies Seimo posėdyje liepos 21-ąją, pagaliau vykstantį su Įgaliotąja delegacija į Maskvą, kur TSRS Aukščiausiosios Tarybos sesija priėmė Tarybų Lietuvą į tarybinių tautų šeimą.

Romano pabaiga taip pat yra "atiduota" žurnalistui Edvardui, kuris savo sąsiuvinyje - dienoraštyje, lyg ir apibendrinamas nueitąjį gyvenimo kelią, nuoširdžiai džiaugiasi tarybinės santvarkos įkūrimu. Čia pat jis pasakoja apie šurpią tragediją: lietuviškieji buržuaziniai nacionalistai žiauriai nužudė Šilėnų gydytoją Leoną Vitkų, jo žmoną ir 10 metų mergaitę. Prasidėjo naujas kovos etapas...

Edvardo paveikslą dar spalvingesni daro romane pavaizduota tauri meilė, užsimezgusi tarp jo ir Elenos Kareivaitės. Tačiau šiame vykusiai sukurtame charakteryje yra nelygumų. Sunku patikėti, pavyzdžiui, kad Edvardas, anksčiau nedirbęs žurnalistinio darbo, staiga pasidarytų tokiu prityrusiu literatu. Nematome, kad Edvardas — buvęs politkalinys, palaikytų ryšius su partine organizacija. Sunku patikėti, kad Edvardas, karštai mylįs Ele-

na, nuvykęs į Maskvą klaidžiotų metro požemiuose paskui gražią mergiotę...

Žymią vietą romane užima darbo valstiečio Prano Strimo paveikslas. Šio vargingo kaimo žmogaus gyvenimas nupieštas taip, tarytum būtų pasakojama ne apie šimtus bei tūkstančius Lietuvos valstiečių, kurių ūkeliai buvo parduoti iš varžytynių, o jie patys ieškojo duonos kąsnio užjūryje arba pardavinėjo savo raumenis vietos išnaudotojams. Išvaržytą Praną Strimą nuo Brazilijos "išgelbėjo" naujasis Skardupių dvaro savininkas Petras Kareiva, "priglaudęs" jį savo kumetyne. Bet Pranas Strimas, anot dvaro ūkvedžio ir žvalgybos agento Dolengos, buvo "maištininkas," "pavojingas komunistas," o tokiam vienintelė vieta — kalėjimas.

Į kalėjimą Pranas Strimas pateko po kumečio Virako laidotuvių. Šios laidotuvės jautriai byloja apie skurstančio buržuazinės Lietuvos kaimo beteisį gyvenimą. Kapinėse, laidojant Viraką, Pranas Strimas pasakė kalbą, po to darbo valstiečiai sugiedojo revoliucinę dainą. To, matyt, ir užteko, kad Strimas būtų areštuotas.

Išėjęs iš kalėjimo, Strimas atvyko į gimtąjį kaimą visų laukiamas ir gerbiamas. Darbo valstiečiai iškėlė jį į Liaudies Seimo deputatus, o Seimas jį išrin-

ko į Įgaliotąją delegaciją, vykstančią į Maskvą. Šiltą ir patrauklų Prano Strimo paveikslą matome TSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijos metu, kai Tarybų Lietuva buvo priimama į Tarybų Sąjungos sudėtį. Ši istorinį įvykį žymia dalimi išreiškdamas per Prano Strimo jausmus, autorius sukūrė išimenantį paveikslą. Kiekvienas delegacijos narys, tame tarpe ir Pranas Strimas, jautė, kokia svarbi buvo ta diena! "Niekad mes, Lietuvos darbininkai ir valstiečiai, — kalbėjo Strimas, — niekad, nė vieną dieną, nė vieną naktį neužmiršome, kad yra pasaulyje socializmo šalis, darbo žmonių tėvynė, ir jūsų brangūs draugai, pavyzdys skatino mus į kovą dėl mūsų pačių laisvės."

Patrauklų ir šiltą Prano Strimo paveikslą matome taip pat priešpaskutiniame romano skyriuje, kuriame aprašomas Skardupių dvaro žemės dalinimas.

Atskleisdamas kai kuriuos revoliucinio judėjimo Lietuvoje bruožus, vaizduodamas pereinamąjį laikotarpį nuo buržuazinės - nacionalistinės valdžios prie tarybinės santvarkos, A. Venclova giliai išvelgė pasikeitimus ir lūžius kai kuriose šeimose. Tai visų pirma liečia profesoriaus (teisininko - advokato) Mykolo Kareivos šeimą, kurios likimas romane vaizduojamas stambiu, galima sakyti, pir-

maeilu planu. Pradžioje, skaitant romaną, lyg ir sunku patikėti, kad šioje šeimoje jauniausias profesoriaus sūnus Karolis yra komunistas ir sėdi kalėjime, tuo tarpu kai kitas, vyriausias sūnus Petras yra buržuazinis nacionalistas, stambus biznierių, Skardupių dvaro savininkas ir, prie viso to, į šnipinėjimo aferą įsipainiojęs hitlerinis agentas. Trečiasis sūnus — dailininkas Jurgis, svyruojantis politikoje.

Bendra revoliucinio judėjimo situacija Lietuvoje, nors ji romane atsispindi dalinai ir paviršutiniškai, vis tik įtikina Kareivų šeimos skilimą. Gyvenimo tikrovė gausiais pavyzdžiais patvirtino, kad toks skilimas yra pagrįstas ir dėsningas reiškinys, nes, griūvant senai santvarkai, labai dažnai brolis prieš brolių, vaikas prieš tėvą stoja. Todėl nieko nuostabaus, jog revoliucinio judėjimo audra išiveržė ir į profesoriaus Kareivos šeimą.

Nemaža vaizdingų puslapių yra pašvęsta Karolio paveikslui. Šis komunistas, buvęs politikalinys, aktyviai įsijungia į naujojo gyvenimo statybą. Tačiau visumoje Karolio paveikslas, palyginti su pilnakrauju Edvardo personažu arba patraukliu Elenos charakteriu, yra nepakankamai ryškus ir spalvingas.

Demaskuodamas reakcijos lizdus, rašytojas parodė

bręstančias būsimas hitlerinių talkininkų banditines gaujas, į kurias spietėsi įvairaus plauko liaudies priešai. Prisimenant tokius epizodus, nupieštus romane, dar ir dar kartą vaizduotėje praslenka nesuskaičiuojama grandinė kruvinių piktadarysčių, kurias įvykdė lietuviškieji buržuaziniai nacionalistai — hitlerinių barbarų talkininkai.

Naujasis plačios drobės A. Venclovos prozos kūrinys daug ką pasako protui ir širdžiai. Jame iš tikrųjų yra daug puikių vaizdų, neužmirštamų puslapių. Vien savo pažintine reikšme knyga yra nepaprastai reikšminga skaitytojams ir, visų pirma, mūsų jauniems skaitytojams, kuriems istoriniai 1940-ieji metai nėra pakankamai gerai žinomi.

Vaizduodamas papulki-

ninkį Kotovą bei kitus Raudonosios Armijos karius, romano autorius palietė kilnius tautų draugystės, proletarinio internacionalizmo jausmus.

Vietomis kai kurie romano puslapiai ir net ištisi skyriai skamba monotoniškai, susidaro išpūdis, jog jie yra per daug ištęsti arba neišbaigti. Todėl norisi pasiginčyti: ar ne per daug "perkrautas laivas" įvykiais ir žmonėmis? Ar ne per daug publicistikos? Ar ne per daug vietomis nereikšmingų dialogų, o taip pat kaleidoskopiškų šokinėjimų nuo vienos minties prie kitos, nuo vieno samprotavimo prie kito?

Gal būt reikėtų pasiginčyti ir dėl kai kurių kitų romano vietų. Kūrinys yra istorinio pobūdžio, jame yra nemaža panaudota doku-

mentinės medžiagos, sutinkame daug tikrų pavardžių, vietovių pavadinimų ir pan. Tačiau dokumentinių faktų panaudojimo principas kažkaip neišlaikytas. Pavyzdžiui, poeto Liudo Giros bei kai kurių kitų rašytojų pavardės romane iš viso nėra, ir tik asmeniškai Cvirką pažinoję skaitytojai iš atskirų romano puslapių gali suprasti, kad apie jį pasakojama (pvz., 447 psl.). Analoginių pavyzdžių galima būtų paminėti ir daugiau. Dėl šios priežasties vietomis jaučiamos bereikalingos "mislės": apie kokį žmogų autorius kalba?

Galima būtų pareikšti ir kitų kritinių pastabų, dėl kurių vertėtų padiskutuoti, tačiau tos pastabos negali užtemdyti teigiamos romano reikšmės.

D. Roda